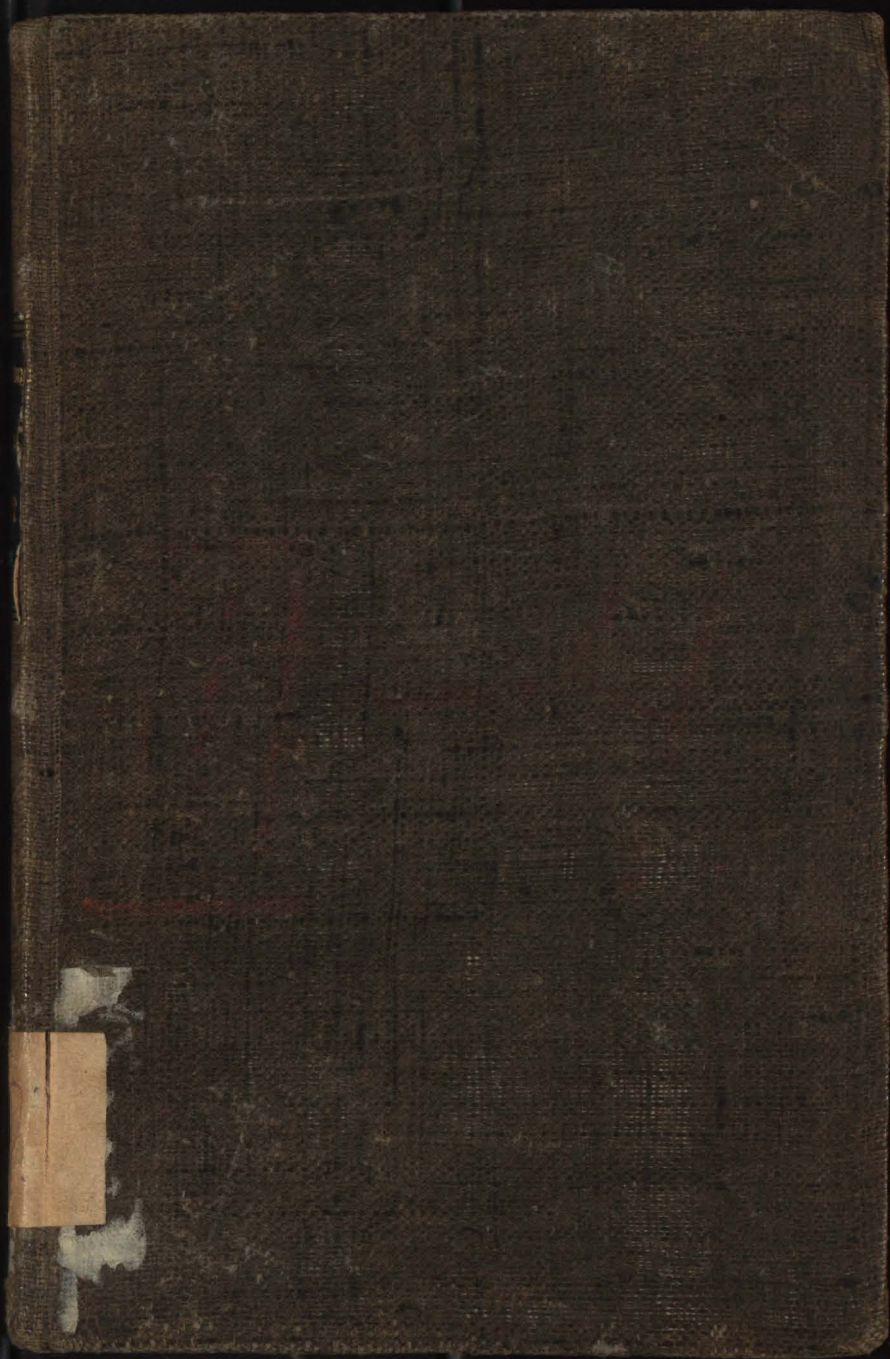

636
WEWNĘTRZNE
URZĄDZENIE
SZKÓŁ
WYDZIAŁOWYCH.

1812 Roku.

Redak. *A*
Znak. *40*
№ inv. *2426*

Bibliotheca Scholae

W S T Ę P.

CEL TYCH SZKÓŁ.

§. 1. Celem jest szkoły Wydziałowéy dać dobrze poznać młodzieży treść wszystkich tych nauk i umiejętności, które wykształcają obyczaje, i oświecają rozum powszechnie potrzebnemi i użytecznemi wiadomościami, zaostrzaia szczególniéy przemysł i wskazuia mu obfite źródła tak prywatnéy zamożności, iak bogactw kraiovych, i podaią niezawodne praktyczne sposoby nabycia i pomnożenia oboyg. Cechą więc, zasługą i zaletą będzie dobrze urządzoney szkoły wydziałowéy, kiedy każdy uczeń, który wszystkie iéy klasy chwalebnie u-

kończy, mieć będzie gruntowne zasady wszystkich tych wiadomości, umiejętności i talentów, za pomocą których rolnictwo, rękodzieła, handel i piękne kunszta do tak wysokiego, iak widzimy, doskonałości stopnia w krajach obcych doszły: a nieprzestający na Edukacyi w téj Szkole ukończonéy, zdatnym prócz tego będzie do łatwego i prędkiego objęcia dokładniejszey teoryi nauk i umiejętności w wyższych Klassach Szkół Departamentowych.

I. NAUKI, LICZBA KLASS, ZGROMADZENIE NAUCZYCIELSKIE.

§. 2. Nauki w téj Szkole dawane będą następujące:

Język Polski

Francuzki

Niemiecki

Łaciński

Historya powszechna, i Polska

Jeografia

Arytmetyka

Jeometrya

Historya naturalna

Fizyka

Technologiia

Konstytucya kraiowa

Kaligrafiia

Rysunki.

§. 3. Zgromadzenie Nauczycielskie szkoły Wydziałowéy składa się z pierwszego Professora, który iest razem i Rektorem,

z dwóch innych Professorów,

z dwóch Nauczycieli,

z Uczyciela klasy Elementarnéy,

z Kollaboratorów, gdzie ich będzie potrzeba,

z Nauczyciela lub Nauczycielów
Religii dla młodzieży różnych
wyznań.

z Korrepetytorów. —

§. 4. Każda szkoła Wydziałowa mieć
będzie głównych Klass 3, oprócz Ele-
mentarnéy, a tyle pobocznych, ile
ich potrzebować będzie liczba u-
czniów, i fundusz pozwoli.

§. 5. Plan nauk na Szkoły Wydziałowe,
do tego urządzenia przyłączony, opi-
suje iakim sposobem wyżej wymie-
nione nauki mają bydź dawane, do
iakiiego kresu w każdéy klassie, i
z iakich xiążek.

II. OBOWIĄZKI REKTORA.

§. 6. Rektor iest bezpośrednim rządcą
powierzonéy sobie szkoły i wszyst-
kich do niéy należących osób, oraz
pierwszym Professore; dlatego nie
może się oddalać od szkoły na czas
dłuższy nad dni trzy, bez pozwolenia
Magistratury przyzwoitéy. — Do Re-
ktora należy:

- a.) Przyymowanie nowoprzychodzących do szkoły iego uczniów.
- b.) Kierowanie rozkładem przepisanych w osobnym planie nauk, na godziny, dnie, klasy i nauczycieli.
- c.) Dozór nad Nauczycielami, uczniami, i częste klass odwiedzanie.
- d.) Składanie konferencyy z Nauczycielami.
- e.) Kierowanie promocyami uczniów.
- f.) Przygotowanie publicznego popisu.

g.) Patentowanie odchodzących ze szkoły uczniów.

h.) Dozór nad funduszami szkoły i wszelką ię własnością.

i.) Utrzymanie stosunków potrzebnych z Magistraturami.

a.) *Przyymowanie Uczniów.*

§. 7. Dwa razy na rok przy otwarciu półrocza szkolnego, przyymowanie uczniów miejsce mieć powinno; bo od tego zawisł porządek lekcyi, i iednostayne w nich postępowanie; preto od tego pravidła odstąpić nie można tylko dla bardzo ważnych przyczyn, i za pozwoleniem Dozoru.

§. 8. Ci którzy w szkole iakię lub prywatnym Instytucie brali początkową edukacyą, złożą zaświadczenie przełożonego tegoż instytutu o postępku swoim w naukach i obyczajach. — Zaświadczenie to Rektor do Akt

szkolnych przyłączy, a pomimo tego kandydata examinić, w celu wyznaczenia mu klasy usposobieniu jego w każdej nauce odpowiadającej, gdyby się zaś potem okazało, że nowo przybyły uczeń, w iakię nauce co do klasy nie iest na swoim miejscu, Professorowie ostrzegą Rektora.

§. 9. Skoro wyexaminowany uznany będzie za zdatnego do przyięcia, rodzice lub opiekunowie oddający go do szkoły, złożą jego metrykę i zaświadczenie z odbyty ospy w ręce Rektora, oznaymą, gdzie go umieszczają na stancyi, opowiedzą imię, przezwisko i mieszkanie swoje, co wszystko Rektor w aktach szkolnych zapisze, zaręczą za swego syna lub pupilla że będzie regularnie posyłany do szkoły przyzwoicie ubrany, opatrzony w książki i rzeczy potrzebne do pisania i rysunków,

tudzież że w domu nie będzie mu zbywało na potrzebnym dozorze; złożą za niego przepisaną opłatę szkolną, którą Rektor zaraz przy nich w xięgę na to przeznaczoną wpisze, i na odebrane pieniądze kwit wyda; kwit ten ma być pokazany przez ucznia pierwszy raz do szkoły przechodzącego Professorowi, bo bez kwitu uczeń nie może być przyjętym.

§. 10. Rodzice którychby nie stało na opłatę, powinni się z prośbą udać do Dozoru szkolnego, tam wywieść swoją niemożność, a uzyskawszy od niego rezolucyą, złożyć ją Rektorowi, którą ten do akt szkolnych przyłączy.

§. 11. Kiedy już powyższe wszystkie przepisy dopełnione zostaną, Rektor przyjętemu, i w registr uczniów szkoły wpisanemu, w przytomności osoby, która go przyprowadziła, przeczyta, lub da do przeczytania xiążę-

czkę praw i przepisów szkolnych dla uczniów, z zaleceniem najsćcisłego onych zachowania, poda mu reistryk xiążek, narzędzi których potrzebuie, aby one natychmiast nabył i zaprowadzi go do klasy.

b.) *Kierowanie rozkładem nauk.*

§. 12. Liczba uczniów każdej klasy nie ma znacznie przechodzić 60 uczniów, gdzieby znacznie większą być miała, podzieli Rektor klasę, jeżeli fundusz mu tego pozwoli na dwa działy; dla czego robiąc rozkład lekcy na nauczycielów i klasy wzgląd mieć na to powinien.

§. 13. Wszystkie klasy i ich oddziały zaczynają lekcyę zwyczajną w lecie o godzinie 7. a kończą o godzinie 11, w zimie o godzinie 8. a kończą o 12 zrana; po południu latem odbywają

się lekcyc od godziny 5. do 5. a zima od 2. do 4.

§. 14. Rektor téy szkoły daie lekcy na tydzień naymniéy 7; a inni Professorowie i Nauczyciele naywięcéy po godzin 20.

§. 15. Stosownie do planu, iako też do poprzedzających i następnych prawideł, Rektor przy końcu półrocza szkolnego, wspólnie z Professorami, zawczasu robi rozkład przedmiotów uczenia na osoby i godziny, tak żeby każdy Nauczyciel przed rozpoczęciem półrocza mógł ten rozkład od Rektora odebrać. Przy tym rozkładzie szczególniey trzeba dawać baczość: 1. aby nauki dokładne ile możności dawane były z rana, 2, aby przez wzgląd na uczniów, którzy dla nierównego we wszystkich naukach postępu, iednéy nauki w klassie wyższéy, drugiéy w klassie niższéy słu-

chać muszą, iedna Nauka np. Języka Niemieckiego, Matematyki, w kilku razem klassach o iednéy godzinie była dawana. Ułożonego tego rozkładu kopią, Rektor każe zawiesić przy rozpoczęciu nowego kursu nauk z podpisem swoim na widoczném dla wszystkich uczniów miejscu między szkołami.

c.) *Dozór nad Nauczycielami,
Uczniami i częste klass
odwiedzanie.*

§. 16. Głównym Rektora obowiązkiem będzie mieć nieustanną baczość, aby wszystkie osoby do Instytutu należące, obowiązków swoich iak nayściśléy dopełniały.

§. 17. Na ten koniec odwiedzać będzie często, a naymniéy trzy razy w tydzień każdą klasę, trafiając ile się to da zrobić na inny w każdéy przed-

miot, uważać w każdej klasie czyli tak co do godzin, iak co do nauk i sposobu ich dawania, dopełniaia się przepisy, a nadewszystko czyli się zachowuie przyzwoity między naukami związek i stopniowanie ich przez klasy. Dlatego mocen iest examinować uczniów pod czas lekcyi, doświadczaiąc iak daleko i z iakim pożytkiem w każdej nauce postąpili: przy tych iednak examinach na to wzgląd mieć powinien, aby przeznaczonemu nauczycielowi na iego przedmiot czasu znacznie nie skracał.

§. 18. Przytém uważać także Rektor będzie na wygodę i ochędostwo w klassach, na całość budowli i sprzętów szkolnych, nakazuiąc sługom szkolnym a nauczycielom zalecaiać, aby na wszystko dawali baczość, a czyniących szkodę do naprawy zniewalali.

§. 19. Zobowiąże iednego z nauczycieli albo i wszystkich do kolejnego pilnowania i utrzymywania w cichości i porządku uczniów przed czasem do klass przychodzących. W ciągu zaś godzin żeby nauczyciel klasy nie opuścił, dopóki od drugiego zmienionym nie będzie; a gdy dwie klasy co do nauczycieli wzajemnie mają bydz zmieniane, tedy ta klasa może na iak naykrótszy czas bydz opuszczoną, która mپی dozoru potrzebuie. Aby zaś bez hałasu i ciśnienia się, uczniowie porządnie z klass wychodzili, wszyscy nauczyciele pilnować tego będą; dlatego też nauczyciel z klasy ma ostatni wychodzić.

§. 20. W przypadku gdyby który nauczyciel dla choroby lub innéj ważnéj przyczyny nie mógł przez czas nie iaki odbywać powinności swoiéj, Rektor znie sie z nauczycielami względem

zastąpienia iego lekcyi; łączenie bowiem dwóch klass w iedną, iako bardzo opóźniające uczniom postępek w naukach, miejsca mieć nie powinno.

§. 21. Co do uczniów, Rektor oycowską im okazywać i mieć nad niemi powinien opiekę, wglądać w ich obyczaje i postępek w naukach, iuż to iako się wyżej powiedziało, odwiedzając ich często w klassach, iuż przeglądając często dzienniki szkolne i xiażki cenzury, o których niżej, iuż wypytując się o nich nauczycielów szkolnych i korrepetytorów domowych, przeglądając ich sexterna i t.d. Dobrze zewsząd odbierających zalety pochwalać, opuszczających się napominać, i do poprawy nakłaniać, iuż to prywatnie do siebie ich wezwawszy, iuż publicznie w szkole, iuż przed konferencyą nauczycieli, iuż przed

przed całém szkolném zgromadzeniem; słowem przestrzegać iak najsćisleyszego dopełnienia przepisów o nagrodach i karach czyli kodexu szkolnego, o czém dana będzie Rektorowi oddzielna obszerniejsza instrukcyja.

§. 22. Staraniu Rektora porucza się także, aby w pomieszkaniu ucznia zachowywało się wszystko co się ściąga do iego zdrowia, obyczajów, dozoru i pomocy w naukach.

d.) *Składanie Konferencyi.*

§. 23. W ostatnią Sobotę każdego miesiąca, a w potrzebie i częścię, Rektor zgr madzi wszystkich nauczycieli, końcem porozumienia się z niemi, udzielania sobie nawzajem uwag, nad tém wszystkiém co się ściąga do wewnętrznego szkoły rządu, karno-

ści, nauk i sposobu ich dawania: nad coraz sporszym lub opieszalszym uczniów postępem, nad sposobami uprzątnienia zachodzących przeszkód i t. p. Wnioski wynikające z téj wspólnej obrady od Rektora jako prezydującego zebrane, professor języka Polskiego w protokół zapisze, a Rektor doloży starania, aby uskutecznione zostały. Na tych także konferencyach podawać mają nauczyciele, doświadczeniem stwierdzone uwagi swoje, nad planem nauk, książkami elementarnemi, nad samém szkół urządzeniem, końcem wspólnego ich roztrząśnienia i przełożenia wyższej władzy.

§. 24. Sposób napominania w czasie konferencyi tych osób, których prywatne przestrogi kilkakrotnie powtarzane nie poprawiły, opisany jest pod tytułem o nagrodach i karach czyli w kodexie szkolnym.

e.) *Kierowanie popisami.*

§. 25. Dwoiaki w roku szkolnym odbywać się będzie popis, ieden prywatny przy końcu pierwszego półroczu, drugi publiczny przy końcu roku.

§. 26. Względem obu umówiwszy się wprzód Rektor z nauczycielami, pierwszy odprawi w przytomności członków Magistratury miejscowej wydziału Edukacyynego: na drugi zaprosi Magistraturę wydziału Edukacyynego i całą publiczność, programmatem od siebie lub pod dyрекcyą swoją kolejno od iednego z nauczycielów ułożonym i gdzie będzie można kosztem funduszu szkolnego wydrukowanym.

§. 27. Przedmiotem Programmatu będzie: 1od. Opis stanu szkoły, albo jeżeli ten już był dany w poprzedza-

iącym programmacie, a późniéy nie nowego nie zaszło, interessujące iakie badanie pedagogiczne lub rozprawa iaka tycząca się ięzyka albo nauk w planie przepisanych, do okoliczności szkoły i kraiu zastosowana. 2re. Porządek którym się popis odbywać będzie: a jeżeliby ten trwać miał dłużej nad dzień ieden, wyszczególnienie z czém którego dnia uczniowie popisywać się mają.

§. 28. Z każdego ięzyka i z każdéy umiejętności popis zaczynać się będzie od klasy nayniższéy postępując ciągle do naywyższéy, ażeby publiczność poznać mogła, iak daleko i z iakim pożytkiem w szczególnych przedmiotach każda klasa doprowadzoną została.

§. 29. Sami nauczyciele examinują uczniów swoich. wolno iednak każdemu z Magistratury Edukacyney doświadczać, czyli nauczyciele wszy-

sko wydali, a uczniowie poięli, co plan nauk przepisuię.

§. 30. Rektor mianuie przedmiot z którego uczniowie sprawę zdawać mają, wzywa do niego klasę i nauczyciela. Nauczyciel krótko opowiada słuchaczowi, iak daleko i z iakim skutkiem naukę swoją posunął w téy klasie: zaczynając zaś examinować, osobie od Magistratury Edukacyney lub z dozoru szkolnego na examen zesłanéy podaie liczbę uczniów swoich, postępuku naywiększego, miernego i naymnieyszego, a ta wymienia tych, których nauczyciel examinować ma, przestrzegając aby uczniowie poiedynczo odpowiadali.

§. 31. Aby zaś ieden Nauczyciel drugiemu nie zabierał czasu popisu, na dwa lub trzy dni przed tymże, Rektor podzieli między nich czas rzeczony na godziny i kwadranse, stosownie

do obszerności i ważności każdego przedmiotu, i uważać będzie, aby nikt więcéy czasu nad wydzielony sobie nie zabierał.

§. 32. Popis przegradzać będą deklamacye w ięzykach, których się uczono, rzeczy zaś do deklamowania naywięcéy z autorów nieżyjących czerpane, nie tylko mają być stosowne do pojęcia młodych umysłów, ale oraz takie, aby im nadal służyć mogły za wzór gruntowny zdań moralnych, wysokich myśli i czystego a poprawnego stylu. Opisy myśli i wyrazy choć zdaleka do rozwolnienia obywateli dążące, mają być pomiiane.

§. 33. Przy końcu popisu Rektor przeczyta imiona uczniów na promocyą zasługujących w każdéy klassie; imiona zaś uczniów zasługujących na publiczne zalety przez nayznakomitszego z Urzędników przytomnych czy-

tane, i przez tegoż zasłużonym nagrody rozdawane będą. Zakończy popis Rektor publiczném pożegnaniem tych, którzy ukończywszy już zupełnie i chwalebnie cały kurs nauk, szkołę opuszczają.

f. *Kierowanie Promocyami uczniów.*

§. 34. Na trzy lub cztery tygodnie przed popisem publicznym, każdy nauczyciel poda Rektorowi reiestr uczniów, których sądzi być godnemi promocyi do klasy wyższej swego przedmiotu.

§. 55. Gdy wszyscy nauczyciele takowe oddadzą reiestra, Rektor rozważywszy je i porównawszy z temi wyobrażeniami, których nabył o każdym w szczególności uczniu, iuż to często odwiedzając klasy i w nich examinując, iuż z konferencyi i układanych rapportów do magistratur krajowych, iuż z dzienników szkol-

nych i książki cenzury; ułoży reiestr ieneralny promocyi i zgromadziwszy nauczycielów, powtórnie go z niemi roztrząsać będzie, przekładając im powody swoje do odmian, jeżeli jakie w szczególnych reiestrach poczynił.

§. 56. W przypadku gdyby na iakiego ucznia od Rektora do promocyi podanego lub od niéy odsuniętego, połowa przynajmiéy nauczycielów nie zgodziła się, Rektor zaleci tym nauczycielom, do których klasy ma bydź posunięty lub od którój ma bydź wstrzymany uczeń, aby go w przytomności swoiéy examinowali. Po takowym examinie Rektor ostatecznie osadzi o zdatności lub niezdatności ucznia do promocyi.

g. *Examen i patentowanie odchodzących ze szkoły uczniów.*

§. 37. Gdyby który uczeń nieukończywszy całego biegu nauk na tę szkołę

przepisanego, chciał ją opuścić, Rektor wyda mu zaświadczenie wyrażające ile lat w szkole bawił, którą w niéy ukończył klasę, iaki w którój nauce uczynił postępek, i iak się sprawował. Zaświadczenie to na stęplowanym papierze, sam tylko podpisze Rektor, i na niém pieczęć szkolną wycisnie.

Dla wychodzących zaś ze szkoły po zupełném w niéy wszystkich klass i całego nauk kursu ukończeniu, Rektor z professorami, na przyniesionym przez niego arkuszu stęplowanego papieru, zaświadczenie z opisem okoliczności wyżej wyrażonych ułoży, podpisami ie swoiemi i pieczęcią szkolną stwierdzą.

h. *Baczność na własności i fundusze wspólne szkoły.*

§. 38. Przez własności i fundusze szkoły rozumieją się wszystkie w powsze-

chności budynki i w nich sprzęty do użytku szkoły przeznaczone, opłata od uczniów.

§. 39. Co do budynków i sprzętów w nich do wygody fizyczney instytutu służących, Rektor całości ich przestrzegać będzie, za pomocą służącego skólnego, podług inwentarza, który w archiwum ma się znajdować.

Gdy zaydzie potrzeba naprawienia czego lub sprawienia iakiego nowego sprzętu, papieru, piór, atramentu i tp. Rektor to obmyśli, z części opłaty uczniów *salvo calculo* iemu *ad extraordinaria* zostawionéy, składając kwity na każdą rzecz kupioną.

§. 40. Rektor stara się o pomnożenie biblioteki i gabinetu potrzebnemi szkolnymi dziełami, machinami i zbiorami, czuwa nad całością tychże, bezposredni zaś ich dozór poleca iednemu z nauczycieli. Dla tego przy każdym

rapporcie przeszle *projective* Dyrekcyi reiestr rzeczy, które w następnym roku myśli przysposobić.

i.) *Utrzymanie związków z Magistraturami.*

§. 41. Rektor starać się będzie, aby podług wydanych od Magistratury nad wychowaniem przełożonéy przepisów, przez niego w naznaczonym czasie oddawane były rapporta, rachunki, i nadto aby we wszystkiém iak naydokładniém wszelkie stosunki między szkołą i Magistraturą zachodzące zachowane były. Rapporta półroczne o uczniach, mają być podpisane przez Rektora i professorów. W raporcie o professorach, nauczycielach ma Rektor w osobnym schemmacie dodawać zdanie o pilności, moralności, zdatności każdego z nich, tudzież wyrażać wiele który opuścił lekcy w półroczu.

III. OBOWIĄZKI PROFESSORÓW NAUCZYCIELÓW, Y UTRZYMUJĄCYCH PENSYĘ KORREPETYTORÓW.

§. 42. Professowie każdego szczególnego przedmiotu w klasie najwyższej, składać będą przynajmniej raz w miesiąc konferencye naukowe z kollaboratorami, i nauczycielami klass niższych swego względnie przedmiotu, w celu utrzymania należytego związku i stopniowania nauk przez klasy, oraz przygotowania uwag na konferencyą ogólną u Rektora.

§. 43. Każdy już professor, już nauczyciel, już kollaborator, przeięty ważnością urzędu i świętością powinności swoich, następujące przepisy za prawidła swego postępowania mieć będzie.

a,) Na każdą lekcya dobrze przygotowanym przychodzić,

b,) Lekcyę wszystkie o swoim czasie zaczynać i kończyć,

c,) W czasie lekcyi przepisaniem iedynie trudnić się przedmiotami,

d,) Zadane uczniom do wypracowania na piśmie domowe roboty do siebie odbierać, przeglądać, poprawiać.

e,) Jak w szkole, tak za szkołą być dla uczniów wzorem dobrych obyczajów i pracowitości.

f,) Uczniów swoich w klasie w porządku i uwadze utrzymywać, do czego wielką mu będą pomocą dzienniki szkolne i cenzury, o *których* niżej. Inne zaś środki znajdzie obszerney wyłożone w osobney na to instrukcyi.

Jednym słowem przykładąć wszelkiego starania do pomnożenia użyteczności i kwitnienia szkoły, do utrzymania ścisłego związku między nauczycielami, i przyzwoitę wzglę-

dem zwierzchników swoich powolności.

§. 44. Nie mogący przyyść na lekcya winien o tém uwiadomić Rektora. Chcący się oddalić od szkoły na dni dwa lub trzy, naywięcéy na tydzień, i to tylko raz ieden w całym roku szkolnym, ma wziąć pozwolenie od Rektora, na dłuższy zaś czas, od Magistratury nad edukacyą przełożonéy.

§. 45. Nauczyciele Religii oprócz wspólnych wszystkim professorom i nauczycielom obowiązków, ten ieszcze maia szczególny: w naukach swoich przestaiac na gruntownym wykładzie prawd Religii podług xiążek do tego ważnego przedmiotu wyznaczonych, przysposabiać młodzież szkolną do wszystkich cnót człowieka i obywatela przez naypotężnieysze i nayświętsze do wieku uczniów stosowne religii pobudki, czerpane z biblij, oyców

Świątych i naylepszych słowa Bożego opowiadaczów: ćwiczenia, obrzędy religijne z młodzieżą odbywać, chorych uczniów odwiedzać i cieszyć, stygnących w duchu religijnym, wykraczaiących przeciw moralności, i w złém upartych, z przyzwoitą powagą, przenikaiącą ducha gorącością i słodyczą do dobrego zwracać, słowem bydź przewodnikami i rządcami sumnienia szkolnéy młodzieży.

§. 46. Co niedziela i święto uczniów każdego wyznania prowadzić będą na nabożeństwo do swoich *respective* Kościołów kolejno każdy z profesorów i kollaboratorów, aby zaś nayinniéy dwa razy na rok uczniowie spowiedź odbyli, dopilnowanie i uskutecznienie tego szczególniéy do nauczycielów religii należy.

§. 47. Gdzie szkoły swój maia kościół, bezpośredni nad nim dozór do nauczyciela Religii należy.

§. 48. Korrepetytorowie albo dyrektorowie domowi młodzieży, (czyli nie-mi będą professorowie i nauczyciele szkół, utrzymujący u siebie na pensyi młodzież szkolną, czyli nauczyciele i kollaboratorowie w domach prywatnych synów obywatelskich do szkoły chodzących doglądający, czyli uczniowie klass wyższych, przydani do dozoru domowego uczniom klass początkowych, są bezpośredniemi zastępcami rodziców.

§. 49. Treścią głównych ich obowiązków jest i od być nieodstępniemi stróżami i towarzyszami powierzonych im dzieci, prowadzić ich własnym przykładem i zrećznie udzielanemi radami do pobożności ku Bogu, miłości rodziców, krewnych i oyczyzny, do szanowania zwierzchności, do zamilowania prawdy i rzetelności, do sprawiedliwości, politowania i dobroczynności, do obyczajnego

nego z każdym obcowania i do pracowitości, chronić ich od wszelkiego zgorszenia.

2re. Dopomagać im do postępu w naukach, powtarzając z niemi lekcye szkolne i ułatwiając im gotowanie się na nie, wprowadzając ich w użyteczne książki czytanie.

3cie Troskliwie czuwać nad ich zdrowiem, przyzwyczaić ich do ochędóztwa około siebie i pomieszkania, do dozoru i rzadnego utrzymania rzeczy swoich, wmawiać w nich wstręt od wszelkiej miękkości i niewieściąley delikatności, w pościeli, odzieniu, unikaniu trudów, lęklivosti i boiaźni: w czasie od prac wolnym hartować ich ciało przechadzkami przydłuższemi, rozrywkami i grami pomagającemi do nabierania siły, szykowności, zrećzności, szybkości, odwagi i mężstwa.

§. 50. Korrepetytorowie podlegli są Rektorowi we wszystkich szkolnych i dyrektorskich powinnościach: bez iego wiedzy ani podejmować się domowego uczniów szkoły dozoru, ani go odstępować nie mogą. Znosić się z Rektorem, słuchać iego rady, przepisy iego tyczące się domowego z uczniami obchodzenia się wykonywać powinni, nadto co miesiąc podawać mu na piśmie raport o domowém sprawowaniu się uczniów i stanie ich zdrowia.

§. 51. Co się tycze utrzymujących pensye i gospodarzów cale do szkoły nie należących, uczniów tylko szkoły bez dyrektora szkolnego na stancyi i stole u siebie utrzymujących; Rektora powinnością będzie dawać bacność, czyli umieszczona w nich młodzież, nie jest wystawiona na niebezpieczeństwo utraty zdrowia i zepsucia obyczajów, albo czyli wielkich do-

znaie przeszkód do gotowania się na lekcyę i inne powinności szkolne. Kiedyby co podobnego postrzegł, przestrzeże rodziców lub dozór szkolny, aby złemu wcześniej zapobieżono.

IV. DIENNIKI SZKOLNE Y XIAŻKI CENZURY.

§. 52. Aby Rektor mógł wiedzieć, co który nauczyciel w któręj klassie każdego dnia, każdęj godziny dawał, iak daleko w swoim zaszedł przedmiocie, iak się sprawuje każdy w szczególności uczeń, iakim się każda w ogóle klasa duchem powoduie, i iaki czyni postępęk w moralności i naukach, wprowadzone będą do wszystkich klass, dzienniki czyli xiażki, w których każdy nauczyciel, po skończonęj godzinie lekcyi swojej, zaraz w klassie to wszystko w krótkości notować będzie pod ru-

brykami następującymi: Dzień miesiąca, godzina, nauczyciel, przedmiot lekcyi, imiona nieprzytomnych lub spóźniających się i nayglówniejsze zdarzenia w sprawowaniu się uczniów.

§. 55. Dzienniki te professor od Rektora wyznaczony codzień, Rektor przynajmniéy co drugi dzień przeglądają i podług nich pochwalają, naganiają, prostują, co pochwały, nagany, albo sprostowania potrzebuie.

§. 54. Ażeby zaś żaden z uczniów nie zapomniał, iaką od każdego nauczyciela, na który dzień, ma zadaną robotę domową, oprócz wyżéy opisanego dziennika, drugi ieszcze *dziennik roboty domowéy* utrzymywany będzie przez ucznia w liście każdéy klasy piérwszego. Ten zapisywać winien będzie wszystkie zadane lekcyje z wyszczególnieniem od którego

nauczyciela, z iakiéy książki, na którédy karcie od którego i do którego wiersza, czyli do odczytania tylko i powiadania swemi słowy, czy do przygotowania się na tłumaczenie ustne, czy do przełożenia na piśmie lub nauczania się na pamięć, czy do wypracowania zadanego tematu z głośwy, na który dzień i na którą każdédy dnia godzinę.

§. 55. Podług tych dzienników wszyscy nauczyciele, regulować się będą w naczyniu każdéy klassie robot domowych, a w szczególności nauczyciel dawaiący ostatnią godzinę lekcyi w każdéy klassie, odczyta głośno zadane téżé klassie przez wszystkich do niéy należących nauczycieli, na dzień następujący lekcyje, a dostrzegłszy że klasa, albo wielu razem robotami iest przeładowana, lub ien téż ma za mało, zaradzi obu tym o-

statecznościom w sposób na konferencyach naukowych umówiony.

§. 56. Jeden z najsukuteczniejszych środków układania moralnego młodzieży charakteru, i utrzymania iey w porządku, są *cenzury*.

§. 57. Przed końcem każdego półroczu szkolnego, każdy z osobna nauczyciel, w xiedze na to w każdéy klassie przeznaczonéy, zawieraiacéy numer klasy, nazwiska i imiona wszystkich szkoły uczniów, zapisuje zdanie swoje nayprzód o całéy w ogólności klassie, potém o każdym w szczególności uczniu, pod rubrykami następującemi: Teruperament, władze duszy, ucześnieanie do szkoły, uwaga, pilność w domu, obyczaię, postępęk.

§. 58. Ponieważ takowa cenzura ma bydź ukazywana każdemu względnie uczniowi, nawet rodzicom lub opiekunom i gościom do szkoły się zda-

rzaiącym, i służyć do zachęcenia lub poprawy, iak nayściśleyszā bezstronność z ludzkością i oszczędzeniem łączyc powinna. Uważny i doświadczony nauczyciel nie przestanie na ogólnych pod każdā rubrykā wyrażach: pilny, dobry, zły i t. d. lecz wyrazi w iakim sposobie zły lub dobry, wskaże mu środki doskonalenia się lub poprawy, dla tego nie wtedy dopiero kiedy xiażkę cenzury weźmie w rękę, namyslać się będzie, co o uczniu każdym napisać, ale weześnie do tego zbierać będzie uwagi i postrzeżenia i one notować, w czém mu dzienniki szkolne wielkā będą pomocą.

§. 59. Xiażki Cenzury, od wszystkich nauczycielów zapisane, oddane będą Rektorowi, a ten ich użyć, iako wyžęy.

V. URZĄDZENIE BIBLIOTEKI Y ARCHIWUM SZKOŁY.

- §. 60. Biblioteka téy szkoły służyć właściwie powinna dla nauczycielów szkoły i uczniów klasy naywyższey.
- §. 61. Professor pożyczający książkę rewers na nią własną ręką podpisany bibliotekaryuszowi wyda
- §. 62. Na każde dzieło osobny rewers ma bydz dany, gdyby zaś ieden tylko rewers na kilka książek był wydany, wszystkie te książki razem do biblioteki oddane bydz muszą, bo bibliotekaryusz nie z reiestru wymazać nie może.
- §. 63. Rewersa co dwa tygodnie odnawiane będą. Zaniedbuiacemu tego, ma prawo bibliotekaryusz, odebrać wszystkie dotąd pożyczone książki, i trudnić pożyczania mu ich nadal.
- §. 64. Pożyczający professor lub nauczyciel z biblioteki książkę, nie iest

- możen pożyczać iéy drugiemu, ale sam winien oddać bibliotekaryuszowi dzieło od niego wzięte.
- §. 65. Kto książkę biblioteczną splami, zepsuie, a tym bardziéy kto ją zgubi, zapłacić ją musi: kto część dzieła splami, zepsuie lub straci, całe dzieło zapłaci a uszkodzone sobie zatrzyma.
- §. 66. Jeżeli bibliotekaryusz żądać będzie zwrotu książki iakiéy, albo dla tego, że ją iuż od dawnego czasu pożyczający u siebie trzymał, albo że iéy kto inny pilno potrzebuie, mający książkę powinien ją natychmiast oddać. Jeżeliby kto tego po trzykrotném napomnieniu nie uczynił, bibliotekaryusz pociągnie nicoddaiacego do zapłacenia książki iako zgubionéy dla biblioteki.
- §. 67. Kollaboratorowie za wyraźném tylko rektora pozwoleniem mogą pożyczać z biblioteki książek i to nie na

dłużey, iak na cztery tygodnie. Czterema atoli niedzielami przed końcem półroczu szkolnego oddać ie do biblioteki powinni.

§. 68. Uczniom z klasy najwyższey pożyczane będą książki z biblioteki za okazaniem świadectwa dwóch professorów, na tygodni cztery, a potrzebne do prac szkolnych i na czas dłuższy. Te iednak na cztery tygodnie przed końcem półroczu szkolnego oddać muszą. Zostaiący na pensjach uczniowie złożą za siebie zaręczenie na piśmie utrzymującego pensyą: insi zakład w pieniądzech iaki bibliotekaryusz ustanowi.

§. 69. Uczniowie klass niższych ci tylko po książce na tydzień lub po iednéy dzieła części brać mogą, którzy okażą zaświadczenia wszystkich klasy swoihey nauczycielów, że są pilni, i że się dobrze sprawuią, i którzy zło-

żą zastaw, iak §. 78. Na cztery tygodnie przed końcem półroczu szkolnego wszystkie książki do biblioteki zwrócone bydź muszą.

§. 70. Dla przekonania się że uczniowie pożyczane z biblioteki książki z pożytkiem czytaią, każdy piérwszy w swoim względnie przedmiocie nauczyciel, przeznaczy iedną a naywięcéy dwie w miesiąc godziny, w których uczniowie zdawać mu będą sprawę z tego, co czytali, iuż ustnie opowiadaiąc treść książek przeczytanych, iuż okazuiąc porobione z nich wypisy.

§. 71. Bibliotekaryusza iest obowiązkiem książki w bibliotece i iéy szafach, pod takimi znakami lub napisami i w takim porządku zawsze utrzymywać, iaki za wiadomością rektora wprowadzonym będzie.

§. 72. Dwa razy na tydzień biblioteka będzie przez kilka godzin otwarta, i

bibliotekaryusz w nię przytomny, dla wygody wszystkich, którzy czego w książkach szukać lub z nich wypisywać zechcą.

§. 73. Przepisy te zawieszane będą na widocznym miejscu w bibliotece dla wiadomości każdego, i ktokolwiek téy biblioteki używać zechce, uważany będzie za świadomego tychże przepisów i im się poddającego.

§. 74. Która szkoła abonuje dla siebie pisma peryodyczne, w téy interesujące naukowe dzienniki i gazety uczone, profesorom kolejno pożyczane będą, w częściach na raz iak tylko można najmniejszych, dla przyspieszenia kolei.

§. 75. Na obwinieciu lub okładce pożyczanego pisma, bibliotekaryusz przepisze czas, przez który współczłonek pakietek sobie użyczony zatrzymać może. Kto od swego w czytaniu po-

przednika w czasie przepisany nie odbierze, upomni się u niego, albo też bibliotekaryusza o téy nieregularności uwiadomi. Jeżeliby professor z pism w iego przedmiot wypadających, przez tak krótki czas korzystać nie mógł, zamówi sobie u bibliotekaryusza, aby mu ich po obeysciu kolei na czas dłuższy pozwolił.

§. 76. Burgrabia roznosi w dni pewne nowo przybyłe pisma peryodyczne, a dawniejsze odbiera. Dla tego każdy interessowany, tak się ułożyć powinien, aby w przypadku gdyby go roznosiciel w domu nie zastał, dawniejsze pisma peryodyczne mógł od niego odebrać, a nowe bezpiecznie mu zostawić.

§. 77. Wreszcie przepisy i warunki w §. 63. wyrażone, tu także służą i są obowiązującymi.

Archivum.

§. 78. Skład inwentarza szkolnego, rejestrow, xiąg i wszelkich aktów szkolnych, znajdować się będzie w samym pomieszkaniu lub w bliskiemy pomieszkania rektorskiego izbie i pod bezpośrednim jego dozorem.

§. 79. Inwentarze, rejestra, xięgi aktów, i papiery, które rektor w archivum mieć będzie są następujące:

1. Xięga do zapisu półrocznego uczniów porządkiem, iak się kto do niego stawia, podług rubryk wyżej w §. 9-10. wzmiankowanych: w którym to protokule zapisuje się przy każdym uczniu opłata.
2. Zbiór imion tychże uczniów ułożony porządkiem abecadła, w którym przed imieniem każdego, liczba pierwszego zapisu w iszym protokule, wyrażona będzie; również od którego czasu jest zapisany, i do której klasy;

przy każdym półroczu w którym na nowo bywa wciągnionym, przydać należy numer, pod którym się w każdym *respective* półroczu w iszemy xiędze znajduje. — W tymże zbiorze pod każdym uczniem zachowane być mają papiery które z sobą przynosi, iako to: zaświadczenia z dawniejszych szkół, metryka i t.d. tu także zapisuje się data, kiedy szkoły pożegnał, i iakie dostał zaświadczenie.

3. Protokół rocznych promocyj, podpisany ręką wszystkich professorów, tudzież pochwał i nagród publicznych. W tę xiążkę Wizytator zapisywać może bytność swoją.

4. i 5. inwentarze

{ biblioteki,
{ Muzeum.

6. Xiążki konferencyj naukowych.

7. Xięgi półroczne cenzury.

8. Dzienniki klassowe, plany lekcyj, i programmatu; nakoniec

9. Porządnie ułożone wszelkie pisma odebrane od rządu, i kopie odesłanych do niego raportów, rachunków i t. d. słowem wszelkie pisma ściągające się do szkół.

VI. MUZEUM. GABINETA.

LABORATORIA.

- §. 80. Gabinety instytutów, machin i zbiorów matematycznych, fizycznych, chemicznych, historyi naturalnej i t. p. gdzie są oddzielne, tam rektor zleca dozór oddzielnym tych przedmiotów nauczycielom; gdzie wszystkie w iednej sali, albo pod iednym mieszcza się zamknięciem, tam porucza ie dozorowi iednego nauczyciela.
- §. 81. Z tych gabinetów nie za obwód murów szkolnych wydawane bydź nie powinno i nie może, samym tylko professorom pozwala przełożony nad gabinetem brać z niego rzeczy drob-

drobniejsze do klass, końcem pokazania ich uczniom lub robienia tam z niemi mniejszych doświadczeń.

- §. 82. Jlość instrumentów oznaczy wielkość sali, w której one mają bydź złożone. Muzeum nie ma bydź na dole aby od wilgoci machiny nie popsuły się, ale na pierwszym piętrze. Wybrać trzeba salę w pobliskości biblioteki, starając się o to, aby okna w stronę wschodnią, zachodnią, lub południową obrócone były. — Aby instrumenta czysto były utrzymywane, szafy powinny bydź na trzy, lub więcej łokci wysokie, z półkami podnoszącemi się stosownie do wielkości instrumentów; drzwi do szaf mają bydź szklane i zamykane, przez to pył na machiny padać nie będzie, a wszystkie iednym rzutem oka widziane bydź mogą.

- §. 83. Modele machin, globy, sfera armillarna, stolik ieometryczny, kąto-

miar i inne narzędzia matematyczne na podłodze lub stolikach stać mogą. Wreszcie jeżeli sala na muzeum przeznaczona jest niewielka, w takim razie globy i wszystkie matematyczne narzędzia mogą być w bibliotece ustawione.

§ 84. Aby zaś instrumenta w muzeum na podłodze stojące nie zakurzały się, powinny być na nie pokrowce, z gęstego płótna lakierowanego zrobione. Zwłaszcza takie narzędzia przykryte być mają, które są kosztowniejsze i z których trudno pył obmieniać.

§ 85. Jedna z szaf przeznaczona być ma na skład rzeczy do mineralogii i botaniki należących, mając wzgląd na to, aby istoty solne i gryzące, iako to: arszenik, kobalt arseniczny i t. p. ciała, których ulotne cząstki mogłyby szkodzić tak zdrowiu, iako też narzędziom z metalu zrobionym, by-

ły chowane w słoikach szklanych dobrze zatkanymi.

§ 86. Jeden tylko stolik, dla doświadczenia na nim od samego tylko profesora iakiego instrumentu, i jedno krzeselko być ma w muzeum.

§ 87. Chobiałby najobszerniejsze było muzeum, nie powinien w niem jednak professor okazywać uczniom doświadczeń, dla tego, iż mogłyby iakie instrumenta być nadwerężone, lub z porządku swego usunięte, powtóre, iż uczniowie wiele narzędzi mając przed sobą, tu i owdzie rzucałiby oczyma, nie zwracając pilnej uwagi na szczególne iakie narzędzie, którego teorią wykladać i doświadczenia z nim wykonywać przedsiębierze.

§ 88. Można wprowadzić uczniów wprowadzić czasem do muzeum, ale aż po ukończonym biegu nauk fizy-

cznych i chemicznych, aby obaczywszy iednym prawie rzutem oka maszyny i narzędzia, przypomnieli sobie doświadczenia z niemi czynione, teorye różnych skutków wykładane i systema całkowite fizyki i chemii lepić w pamięć wbiłali.

§. 89. W ciągu zatém nauk, aby doświadczenia pożytecznieyszy i prędzsy skutek w uczniach sprawiły, potrzeba na czynienie ich miejsca, ile bydz może obszernego. Maiąc wzgląd na lokalność, można tę salę, w którę ma bydz laboratorium chemiczne, obrócić razem na miejsce czynienia doświadczeń fizycznych, zwłaszcza iż większa część narzędzi chemicznych złożona bydz może w muzeum.

§. 90. A zatém obrać trzeba salę sporą obok muzeum: drzwi do nię maia bydz z korytarza nie zaś z muzeum, ażeby w przypadku uchybionego do-

świadczenia chemicznego, wapory gryzące nie dostały się do narzędzi metalowych i onych nie popsuly.

§. 91. W tej sali następujące urządzenie bydz ma: dwie ławek lub stółki dla uczniów, iedno krzeselko dla profesora — w pośrodku stół owalny lub prostokątny, dla pokazywania na nim doświadczeń fizycznych i chemicznych. Stać nadto powinien piec chemiczny murowany do dystylacyi gołym ogniem i w piasku. Nad tym piecem unosić się ma kapa, takię wielkości iak $\frac{1}{3}$ część szerokości sali, i prawie przez całą ię długość iść ma, aby ostre i gryzące wapory a czasem i dym, wznosiły się pod nią i na dwór kominem wychodziły. Cała zaś część podłogi, nad którą unosi się kapa, cegłą założona bydz ma, i na takim pokładzie stawiaia się piecyki żelazne, faierki, węgle wko-szach, iako też wanienka chemiczna

napelniona wodą, służąca do robienia różnych gazów, i inne narzędzia do pieca potrzebne. Na zagiętych zaś brzegach kapy, które byź powinny horyzontalne, ustawiają się tygielki, retorty, kolby, syfony, tudzież rurki w różny kształt zakrzywione, apparatus Wulfa i inne drobniejsze narzędzia szklane, z których kurz łatwo obmyć można. Nakoniec na boku gdzie przy ścianie, szafa byź powinna ze szklannemi drzwiami: w nięj stać mają preparatorya chemiczne, iako to różne *reagentia*, kwasy we flaszkach zatkałe czopkami szklanemi, sole w słoikach, moździerzki i t. p. Cały zatem środek sali, będąc wolny, może się przydać na audytorium nie tylko chemiczne ale nawet i fizyczne. Na to tylko pamiętać ma professor, aby żadnego matematycznego narzędzia nie zostawiał na długi czas w téj sali, zwłaszcza po poprzedni-

czych iakich robotach chemicznych. ażeby od pozostałych przypadkiem waporów gryzących nie były uszkodzone; przeto zaraz ie na swe miejsce do muzeum odnieść ma. Gdzie tak urządzone znayduie się laboratorium, w niem iedynie a nigdzie więcej nie mają byź pokazywane doświadczenia chemiczne.

§. 92. Co się tycze doświadczeń optycznych, wykonane byź mogą w iakiejkolwiek sali, mającój okna na południe obrócone: które dobrze okiennicami zamknąwszy, można w nie wstawiać tablicę mosiężną z dziureczkami, dla przepuszczania promieni światła przez prysmata lub ich odbijania od zwierciadeł, nakoniec w téż okiennice można wstawiać mikroskop słoneczny dla okazania jego skutków.

§. 93. Obowiązkiem nauczyciela fizyki będzie, utrzymywać w porządku narzędzia fizyczne i chemiczne, mieć opisany reiestr dokładny i z największym wyszczególnieniem wszelkich instrumentów. — Takie wyszczególnienie z tego względu jest użyteczne, iż nowo przyięty iaki professor fizyki i chemii, do dawania tych umiejętności, w prędcie obezna się z całym muzeum po przeczytaniu reiestru.

§. 94. Prócz tego reiestru ma być książka w której zapisywać będzie professor, wydatek na przygotowania do doświadczeń, iako też które doświadczenia były robione, i co miesiąc książkę tę dawać Rektorowi do podpisania, kwity zaś zrobioné expensy z zaświadczeniem Rektora do kassy podawać będzie.

§. 95. W czynieniu doświadczeń naśladować trzeba ile możliwości naturę, wykonywając wielkie dzieła bardzo prostymi sposobami, a zatem professor uczynić powinien wybór doświadczeń, to iest takie szczególności okazywać, które są najprostsze, i razem tłumaczą najważniejsze skutki.

§. 96. Wszelkie doświadczenia mają mieć za cel naukę, nie zabawę; nie mają zatem być wybierane co ciekawsze, lecz kolejno i podług porządku autora, z iakiego dać się nauka, powinny być czynione.

§. 97. Doświadczenia krótko trwające mogą być czynione w czasie szkoły, przydłuższe zaś w dnie rekreacyjne po południu: naprzód doświadczenie robi professor potem uczniowie.

§. 98. W czasie publicznego popisu, mogą wprowadzić stać niektóre in-

strumenta, lecz uczniowie opowiadają tylko czynione na nich doświadczenia, tym bowiem sposobem dostatecznie przekonają publiczność, iż dobrze teorią fizyki i chemii objęli.

VII. F E R Y E.

§. 99. Czas wolny od szkół, prócz wakacyi Sierpniowych, które się zaczynają od poniedziałku tygodnia, w którym przypada 1szy Sierpnia i trwają cztery tygodnie, będzie jeszcze od wigilii Bożego Narodzenia do 2go Stycznia; trzy dni ostatków; od niedzieli Kwietniéy do środy po Wielkiéy nocy, i we wszystkie inne Święta uroczyste od Rządu upoważnione. W przypadku zaś potrzeby iakiéy nadzwyczajnéy wakacyi *np.* politycznego iakiego zdarzenia, uda się Rektor do miejscowego dozoru.

VIII. SŁUŻĄCY.

§. 100. Dla służącego, który się ma przy téy szkole znajdować, Rektor każdej szkoły ułoży projekt instrukcyi, stosownie do miejscowych okoliczności, i zwyczajnych potrzeb szkolnych, który poda do potwierdzenia miejscowéy magistraturze.

IX. EDUKACYA FIZYCZNA.

§. 101. Co do fizycznéy edukacyi wszyscy nauczyciele przy każdej zdarzonéy okoliczności, baczność dadzą na wszystko, co wpływać może na zdrowie uczniów.

§. 102. Oprócz tego mustry, tudzież rozmiary ieometryczne, ekskursye botaniczne, zabawy i przechadzki pod okiem profesorów, nauczycielów utrzymujących pensye, korrepetytorów; dążyć mają do wzmocnienia i zahartowania sił fizycznych.

Urządzenie to co rok, na nadzwyczajnym posiedzeniu dozoru Powiatowego, w przytomności wszystkich nauczycieli i uczytelów, czytane będzie w całości; w pojedynczych zaś artykułach, na posiedzeniach rektorskich, ile Rektor widzieć będzie potrzebę odwołania się w iakię materji do tego urządzenia.

Pryjęto na Sessyi Dyrekcyi Edukacyjnej dnia 6go Października 1812 roku.

Stanisław P O T O C K I
D. E. N.

SUROWIECKI. S. J.

ROZKŁAD NAUK

NA KLASSY

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH.

JĘZYK POLSKI.

Klasa Elementarna.

Szczególniejszym zatrudnieniem téj Klasy jest, wprawa w wymawianie dobitne i czyste, toż nauka czytania i pisania podług opisu położonego przy Książce Elementarnej początkowego czytania. Tu tylko kładzie się przestroga dla nauczyciela, aby nie zamierzając sobie ciągu rocznego, dwuletniego, ani

nawet i trzechletniego, w miarę zdolności i postępu uczniów, o to się starał, żeby się wprawili w ciągle czytanie, zastanawianie się nad tem, co czytać będą, opowiadanie rzeczy wyczytaney, aby nie tylko druk, ale i pisane rzeczy wyczytać potrafili, i aby w pisaniu tyle przynajmniej postąpili, iżby z książki, lub pisania cudzego rzecz potrafili przepisywać ze względem na znaki ortograficzne.

K l a s s a I.

W téj Klassie Szkoły Wydziałowéy, nie tak idzie o deklamacye gustowniejszych wyjątków, i rozdrabianie prawideł grammatycznych, o opisy z dowcipu i imaginacyi czerpane, iako raczey o praktyczną wprawę w pisanie, lub przepisywanie rzeczy dyktowanych, albo podanych na piśmie, o opisy treści tego, co im mówio-

no, albo co z nimi czytano. — Język nigdy oddzielnie od rzeczy dawany bydz nie może. Zwrot tylko uwagi uczniów baczny na rzecz, baczniejszy na język bydz powinien. Tu zaś mają miejsce opisy wyrazów dążące do sprostowania opinii gminnych, iakiemi są: *Upiór, strzyga, czary, urok, zabobon, fanatyzm etc. etc.* Toż wyjątki krótkie i opisy z historyi Polskiéy. — Baieczki Krasickiego zamykające stosowny do stanu tego sens moralny. — Śpiewy Narodowe. — Piesni i Psalmy z Karpińskiego, lub Kochanowskiego etc. etc. Wiadomość Grammatyki Polskiéy w téj Klassie powinna bydz dawana, raz iako zasada innych języków, drugi raz, iako nauka potrzebna do rozróżnienia jednéy części mowy od drugiéy poznania własności i odmian każdéy, o urabianiu ich przez przypadki,

liczby, stopnie, rodzaje, toż czasy, tryby, dla wprawy w ortografią.

K l a s s a I I.

I tu wzgląd się ma na też same, co i w poprzedzającej klasie okoliczności. Nauczyciel da baczną na to, aby uczniowie wprawiali się w styl i sposób pisania rzeczy, im potrzebnych do przyszłego przeznaczenia. Przygotują ich do tego opisy miejsc, czynów i ludzi znakomitszych w dziejach osobliwie narodowych, opisy interesu iakiego prywatnego; zdanie raportu z czynności iakięy, etc. Toż opisy trafne wyrazów: *ludzkość, własność, sprawiedliwość, równość, gospodarność, społeczność naturalna i cywilna, stan rolniczy, kupiecki, rzemieślniczy, Przemysł, Żołnierka, Ojczyzna, i t. d.* Stosowne do tego opisy tym czasem

zna-

znaleść można w książce Markiewicza, pod tytułem: *Nauka Obyczajowa* etc. Można też zastosować do tych materyy wyiatki z Podstolego, z wierszy Krasickiego, iako to: z satyr: *oszczędność i pijaństwo*. Z wiersza, pod tytułem: *Pszczółki* etc. z *Karpińskiego* i *Kniaźnina Sielanki*, z *Niemcewicza Dumy* i *Śpiewy narodowe*, etc. etc. Z Grammatyki tu może być dana wiadomość o *postaciach Grammatycznych* dla przerabiania imion i słów, dla poznania nieforemności imion i słów w *przypadkowaniu, czasowaniu, stopniowaniu, rodzajowaniu*. Nauka ogólna o *składni szyku, zgody i rzędu*. Nakoniec szczególne o *Ortografii Polskiej*, co się tyczy wymawiania i pisania wyrazów.

K l a s s a i i i .

Dla téy klasy iako obszerniejszy zawód mającý, naznaczony iest przeciąg nauki dwuletni. Dawana tutaj będzie nauka o przenośniach właściwych ięzykowi Polskiemu, o rozbiorze wyrazów etymologicznym dla doyscia właściwego każdemu znaczenia, obszerniejsza wiadomość o składni, szyku, rzędu i zgody, ile ta zasada się na poznaniu myśli, i składu wyobrażeń, czyli stosunków pomiędzy niemi; można tu cokolwiek przydać uwag o tłumaczeniu z obcego ięzyka na polski, tyle ile uczniowie usposobieni będą czuć i poznawać ducha obcego ięzyka, dla porównania go ze swoim; w wykładach przynajmniej rzeczy potocznych, iakiemi są sposoby mówienia poufale, przysłowia, listy i t.d. Dalej dawane będą wyiatki, do czytania, opowiadania, robienia z nich treści, i opisów historycznych tak czynów, iako też od-

kryć, i wynalazków. Toż listy, supliki, memoryały, raporta, z uwagami praktycznemi co do sposobu, i kształtu ich układania. Przytém opisy moralne *przyiaźni, szlachetności duszy, dobroczynności, męstwa, heroizmu*, rozszerzenie wyobrażeń w poprzedzającéy klasie wyłuszczonych, o *własności, równości i wolności moralnéy, społeczności cywilnéy i politycznéy*. Stosunki między stanami, rolniczym, kupieckim i rzemieślniczym. Z poezyi dawane bydz mogą *śpięwy narodowe, sielanki z Naruszewicza, Gawińskiego, Szymonowicza*, wyiatki z dzieł *Krasickiego, Karpińskiego, Książnina, Kochanowskiego* i t.d. Stosowne do tych materyy, dla wprawy w styl ćwiczenia naznaczane będą. Xiązka Krasickiego, Pan Podstoli, z pożytkiem może tu bydz użyta co do niektórych materyy.

JĘZYK FRANCUZKI

K l a s s a I.

Ta klasa w języku Francuzkim uważana być może, iako początkowa; bo dla wprawy w czytanie francuzkie, musi nauczyciel zaczynać od wymawiania liter iak brzmiać po francuzku, same w sobie, i połączone z innemi, też w książce, lub na tablicy pokazywać, aby dzieci nauczać składać je w wyrazy, a nakoniec łączyć w wymawianiu te wyrazy po między sobą, gdzie zwyczaj narodowy tak każe, aby właściwém francuzczyźnie brzmieniem sensa wydawać. O to tylko starać się będzie nauczyciel, aby każdego wyrazu znaczenie czy osobno, czy wspólnie z drugim wziętego dał poznać uczniom. Wprawa początkowa w czytanie i wymawianie dokładne wyrazów i sensów, półroku pewnie zabierze. W drugim zatem półroczu podawać można

uczniom nayspotoczniejsze rozmowy, i sensa z książki profesora Rousseau. *Lecture pour les enfans*, przytém oswajać ich można z iednym przynajmniéj artykułem pewnym, którego użycie odpowiada odmianom przypadków polskich; wprawiać się będą także w czasowanie dwóch słów posilkowych *avoir* i *être*, tak, żeby czas każdy i osobę wypisać mogli; przez co czytanie i ortografią ułatwiać sobie będą.

K l a s s a II.

W téj klasie ma miejsce wprawa w ciągleysze czytanie ze względem na pronuncyacyą i na znaczenie wyrazów i sensów ciągłych: użyte do tego bydz mogą zdania i powieści w dalszym ciągu *Lectures pour les enfans* zamknięte; wprawiać się nadto mają w użycie innych rodzajów artykułu, i przyimków miejsce przypadków za-

stępujących, tym czasem z Grammatyki Kamińskiego, z Waillego skróconey. Z téżże form konjugacyi francuzkich uczyć się będą z przydanym rzeczownikiem do słowa, oraz z zapytaniem, przeczeniem, pytaniem i przeczeniem razem. Tu należy formowanie liczby mnogiej, rodzaiowanie i stopniowanie przymiotników. Spodziewać się należy że w drugim półroczu już uczniowie zdolni będą uczyć się deklamować, anekdoty, baieczki, rozmowy, iakie w spomnioney wyżey książce lub przy grammatyce tu wzmiankowaney, są położone. Tu już z przygotowniczych poprzedniczo materyalów można naznaczyć miejsce ćwiczeniom prywatnym. Na te naznaczać może nauczyciel dla wprawy w ortografią przepisywanie miejsc naznaczonych w książce, składanie sensów z kilku wyrazów złożonych, a po polsku dyktowanych, za-

stosowanie wyrażeń wiadomych z deklamacyi do innego użycia i t. d.

K l a s s a I I I.

Tu następuje czasowanie słów nieforemnych, zaimkowych. Rozróżnienie posiłkujących się słowem *avoir* i słowem *être*. Nauka praktyczna o używaniu czasów, o zaimkach złącznych i rozłącznych; przykłady tutaj naywięcej pomogą naznaczane tak w szkole iako i na ćwiczenia prywatne. Grammatyka Grüninga obfitość ich podaje. Na tłumaczenie i deklamacye, użyte bydz mogą témczasowo wyiątki z książki do czytania *Giedycke* wybierając potoczniejszym stylem pisane. Będzie także pomocne ortografii i dyktowanie z różnych autorów, iako to: z *Berkeny*, *Campe*, *Floryana*, *Lafontaina* powieści, rozmów, listów i baiek łatwiejszych. Życzyłoby należało, aby uczniowie krótkie a dowcipne powieści przez nau-

czyciela w szkole opowiadane, powtórzone przez uczniów, w domu opisywali z myśli, a w podawanych łatwych materjach, krótkie bilety pisali. Naywięcéy iednak przez tłumaczenia po polsku dyktowane, wprawiać się powinni w właściwe sposoby mówienia po Francuzku. Na co w poprawie robót naywięcéy nauczyciel dadź powinien baczości.

We wszystkich tych klassach wprawa w styl do przyszłego przeznaczenia uczniów téy szkoły zastosowana bydź powinna.

JĘZYK NIEMIECKI.

K l a s s a I.

Początki czytania i wymawiania właściwego językowi temu: Po czém nauczyciel umiejący po polsku i po niemiecku, podawać będzie uczniom do czytania zdania krótkie, baieczki

i powieści; też z nimi stósownie tłumaczyć będzie, a uczniowie z pamięci powtarzać ie mają, i z pamięci powtórzone napiszą. Pisać zaś z początku mogą polskimi literami ze względem tylko na ortografią niemiecką. Niekiedy nauczyciel dyktować im też wyjątki będzie i na tablicy napisane co do ortografii poprawiać kaze. Też z nimi tłumaczyć, i na pamięć powtarzać ma, dla nadania im tonu mówienia przyzwoitego. Książka do tego tym czasem podaie się Fischera Elementarz. W formowaniu liter i pisaniu niemieckiem zwolna w téy klassie postępować należy, bo w niéy w polskie ieszcze pisanie nie są wprawni uczniowie.

K l a s s a II.

W téy klassie zaczyna się Grammatyka niemiecka od form przypad-

howania i czasowania imion i słów foremnych. Te przez liczne przykłady uczniowie wbić sobie w pamięć powinni. Co do prawideł ortografii, w te praktycznie wprawiać uczniów nauczyciel powinien. W opowiadaniu miejsc czytanych mają się ćwiczyć uczniowie, a to, co im nauczyciel w szkole przeczyta, mają napisać w domu, jako to: z Gellerta bajki i powieści i t.d. Z książki Sulzera drugiej części łatwiejsze wyimki uczniowie tłumaczyć będą, i tych na pamięć się uczyć w celu deklamowania. Tu już więcéy wprawiać się uczniowie powinni w charakter niemiecki.

K l a s s a I I I.

Powtórzywszy początkowe wiadomości grammatyki następuie wprawiać uczniów w czasowanie słów nieforemnych. Co do składni ma nauczyciel

podadź uczniom głównejsze prawidła o używaniu przyimków o porządku słów i t.d. Podług Sulzera książki trudniejsze wyiatki tłumaczyć. Co do ortografii wprawa przez prędsze pisanie w dyktowaniu. Dla wprawy w styl naznaczać będzie nauczyciel naśladowania czytanych rzeczy z książki, toż opisy powieści krótkie, które iak nayspilniey uczniom poprawiać należy.

JĘZYK ŁACIŃSKI.

K l a s s a I.

Ponieważ założyliśmy wyżéy, że uczniowie téy klasy wprawni już bydź powinni w czytanie Polskie, więc tu nauczyciel co do języka łacińskiego najmniey czasu poświęci. Bo czytanie łacińskie mało co różni się od polskiego, ostrzeże tylko o różnicy niektórych głosek w polskim i łacińskim języku, przy uczeniu się

deklinacyy i konjugacyy, tudzież sensów krótkich, iakie są na początku książki łacińskiéy pod tytułem: *Tirocinium linguae Latinae*. Przy deklinacyach i konjugacyach, iak naywięcéy pod każdą formą uczyć się mają należących do każdéy wyrazów. Przypadki oznaczone bydz mają podług własności swoiéy pytaniami. *Kto? co? iaki? Quis? quid? qualis?* Z postępkiem uczniów, łączyć potrzeba przymiotniki z rzeczownikami, a nawet z stopniami przez wszystkie przypadki. Przy tłumaczeniu starać się potrzeba, aby się uczyli rozeznawać czasy, przypadki, a z nich i formy. Rok cały naznacza się na te ćwiczenia, bo one są zasadą dalszego w łacinie postępu. Cwiczenia prywatne w tym języku są, pisanie i do form stosowanie wyrazów łacińskich, byleby zbyt wiele deklinacyy i konjugacyy

nie naznaczać na jeden raz do pisania, bo to musiałoby stać się nudną, zbyt zatrudniającą, ładaiaką, a zatem i daremną robotą.

K l a s s a I I.

Do téy klasy należy odmiana imion przez rodzaje, przez stopnie, przypadkowanie nieforemnych i grecko-łacińskich, czasowanie słów czynno-biernych i nieforemnych.

Ponieważ uczniowie z polskiéy grammatyki nauczyli się już rozeznawać części mowy, przypadki i rodzaje, a z téyże mają też już i poznanie składni, któręy przypomnienie tu iest potrzebne, więc praktyczną wprawą w składnią szyku, rzędu i zgody, tu można już uczniów zatrudnić. Dla tego, przy tłumaczeniu takowych sensów, układać powinni wyrazy w szyk nieprzekłada-

ny podług następstwa wyobrażeń w myśli, wskazując główne wyrazy zdania, zbliżając przymiotniki do rzeczowników, części mowy nieodmienne do odmiennych: przez to tém więcej nabiorą wprawy w rozoznanie części mowy, natury przypadków, trybów i czasów łacińskich. Ciąg dalszy *Tirocinium*, tu jeszcze użytym będzie. Na ćwiczenia prywatne naznaczy nauczyciel przygotowanie małego iakiego wyimku z książki co do znaczenia wyrazów, i co do wskazania składni, szyku, rzędu i zgody. Można też niekiedy uczniom naznaczać do przekładania z polskiego na łacińskie, postępując od prostych zdań o dwóch, trzech, czterech wyrazach w iednym sensie, do coraz więcej składanych; i dobierając takich, w którychby natrafiali na wyrazy już im znaiome z poprzedniczo tłumaczonego wyimku łacińskiego.

K l a s s a III.

1. Grammatyka o przenośniach łacińskich i porównaniu ich z polskimi ze względem na sposób ich wydawania w tłumaczeniu. Nauka także o dochodzeniu wyrazów pierwszych z pochodnych, i formowaniu pochodnych z pierwotnych bardzo jest potrzebna, bo ułatwia dochodzenie znaczenia wyrazów pochodnych i składanych, uderzając uwagę uczniów, prowadzi ich do loicznego rozbierania wyrazów: do czego nawet posłuży im słownik łacińsko-polski etymologiczny dawniey dla szkół narodowych zrobiony. Następnie *syntaxis* czyli konstrukcyja. Gdy uczniowie poznali już zasady składni w grammatyce Polskiey, tu ie tylko do łaciny zastosować należy, a szczegóły co do składni, rzędu, naydokładniey uczniom podawać.

2. Do tłumaczenia i deklamacyi użyć się *selecta ex autoribus latinis pars 1ma.*

3. Na ćwiczenia prywatne dawać można raz przygotowanie i rozbiór wyjątków łacińskich, stosownie do wyłożonych tu uwag grammatycznych, drugi raz tłumaczenie z Polskiego na łaciński język, wyjątków łatwych historycznych dyktowanych popolsku.

J E O G R A F I I A.

K l a s s a I.

Nauczyciel pokaże uczniom na karcie położenie miasta tego, w którym się znayduje szkoła jego. Od tego prowadzić ich będzie do miast najbliższych w około, podług kierunku zachodu, południa, wschodu, i północy. Tym sposobem dojdzie, aż do granic kraju swojego. Potém okaże im główny podział na Departa-

tamenta, wymieni daléj góry, rzeki i miasta znaczniejsze. — Postąpi daléj do okazania na karcie Europy, znaczniejszych krajów i ich miast stołecznych, a na karcie lub kuli całą ziemię wyobrażającą, okaże morza oblewające Europę, które do innych części świata przebywać trzeba. Po czém wymieni i oznaczy części świat ziemski składające.

K l a s s a I I.

Wyłożywszy kuli ziemskiéy obrot, okaże nauczyciel zawisłe od niego pory roku, klimata, przemianę dni i nocy. Po tém da wiadomość obszerniejszą o Xięstwie Warszawskiem, co do podziałów na Powiaty; wymieni pomniéjsze rzeki i miasta, płody rozmaite, i użytek onych w konsumpcyi krajowéy, w rękodzielnach i handlu. Przystąpi nakoniec do jeografii fizycznéy całej ziemi. Mówić bę-

dzie o własnościach gruntu, o płodach właściwych każdemu kraiovi, stosownie do trzech głównych działów historyi naturalnéy, o morzach, jeziorach i rzekach znaczniejszych każdego kraju. Przyda do tego wiadomość o narodach i miastach główniejszych innych części ziemi.

Uczniowie niechay tutaj karty geograficzne stósownie do głównych podziałów, oraz rzek i gór znaczniejszych rysują. —

K l a s s a III.

Mówić będzie nauczyciel najpiérwéy o krajach Europeyskich, co do przemysłu w wyrabianiu po fabrykach surowych płodów ziemi, co do handlu i zeglugi; tu należą podziały i poddziały krajów, wiadomości o sposobie życia każdego narodu.

Z oznaczeniem szczegółów o miastach, osobliwie handlowych, rękodziel-

nych i portowych. Krótka wiadomość o innych częściach ziemi tu ma bydz powtórzona i rozszerzona.

HISTORIA POWSZECHNA.

K l a s s a I.

Rys chronologiczny historyi powszechnéy, w którą i Polska wchodzi, ma bydz podany uczniom z oznaczeniem nayznakomitszych epok; podług skróconego dzieła *Schröcka*, te epoki główne są:

- 1.) Noe. 2.) Moyżesz, tu należą Minos, Likurg, Solon z wiadomością o nich historyczną. 3.) Rzym.
- 4.) Cyrus. 5.) Alexander Wielki. 6.) Chrystus Jezus. 7.) Teodozyusz W.

Tu należą wiadomości ogólne o emigracyi Scytów i tworzeniu się nowych Królestw. 8.) Małomet. Tu wzmianka podług chronologii o niepewnéy historyi Polskiéy. 9.) Ka-

ról W. Pod tę epokę podciąga się krótka historia o Piaście, Mieczysławie, Bolesławie Chrobrym, utworzeniu się i rozszerzeniu Polski. 10.) O krucyatach. Pod temi można wspomnieć o woynach z Pomorzanami, z Prusakami, Tatarami i Litwą; o Kawalerach Mieczowych i o Krzyżakach, o Połączeniu Litwy z koroną, o wolnych elekcyach. 11.) Kolumb. Tu o woynach z Moskwą, Turcyą, Szwecyą, i Kozakami. 12.) Rewolucya Francuzka. Tu o Seymie konstytucyynym i o ostatecznym podziale Polski. *W ten rys wchodzi także ogół historyi Ludu Izraelskiego.* Lata epok, iak najmocniéy wbić sobie w pamięć powinni uczniowie.

K l a s s a II.

Powtórzywszy kurs poprzedzający, dawać będzie nauczyciel historią da-

wną, szczególniéy Grecką i Rzymską, ze względu na cnoty Rycerskie, miłość oyczyzny i obyczaje tych narodów. O innych ludach krótka wiadomość tu będzie dostateczną. Skończy tu historią na upadku państwa Rzymskiego na zachodzie.

K l a s s a III.

Historia nowożytna o przechodach ludów aż do naszych czasów, w porządku etnograficznym. Tu szczególniéy ma się wzgląd na stan wewnętrzny narodów, na ludzi sławniejszych, w woynach, w polityce, w kunsztach i umiejętnościach, na wynalazki i odkrycia ważniejsze: wzrost przemysłu i handlu, są główném obiektem historyi w téj klassie.

HISTORIA POLSKA.

K l a s s a II.

Krótki rys historyi Polski aż do roku 1505. w której opórcz głównych

podziałów, zastanawiać ma nauczyciel uczniów nad charakterem i obyczajami dawnych Polaków, nad stopniami w iakich rozszerzał się kray Polski, nad wzrostem lub upadkiem rolnictwa, miast, handlu etc. Nad przyczynami niedostatku rękodziel, i zaniedbania przemysłu, i kunsztów, co z czynów samych w ciągu historyi nawiać mu się będzie. Opisy biograficzne znakomitszych w każdym rodzaju ludzi, charakteryzujące ich cnoty patryotyczne, szczególnież tutaj zatrudnić powinny nauczyciela.

K l a s s a III.

Ciąg dalszy historyi Polskiej aż do ostatnich czasów odrodzenia się Xięstwa Warszawskiego. Wskazanie najświetniejszych epok znaczenia narodu Polskiego w Europie pod panowaniem Zygmunów, Batorego, Zygmunta III. Sobieskiego. Zwrócenie uwag uczniów, na

wielkich ludzi pod temi królami działających i na okoliczności do tego znaczenia narodowi służące. Wskazywanie nasion zawięzującego się nierządu w Polsce, w tym stopniu ięż znaczenia. Zastanawianie uczniów nad przyczynami, upadania wewnętrznej ekonomiki w kraiu, słabienia energii narodowej, silenia się światła z przesądem, cnoty patryotycznej z intrygą lub egoizmem, co do przyzwoitych urządzeń wewnętrznych. Nakoniec dotknięcie przyczyn zupełnego upadku narodu, i okoliczności pomagających odrodzeniu się ięgo.

ARYTMETYKA i ALGIEBRA

Klasa Elementarna.

Początkowe działania arytmetyki dawane będą w tęż klasie podług sposobu wyłożonego w elementarzu. Nauka ta uważana tam iest, iako

rodzaj czytania skróconemi znakami. Do nauczyciela należy będzie, tak umieć zainteresować uczniów, aby nawykając do czytania, lub pisania znaków arytmetycznych coraz więcej składanych, postępowali w kombinacjach rachunkowych, rozwijających władzę umysłu.

K l a s s a I.

Powtórzy nauczyciel cztery działania arytmetyczne na liczbach prostych. Przystąpi potem do działań na liczbach ilorazkich. Wykład wag, miar i pieniędzy krajowych poprzedzić ie powinien. Po czém wprawiać uczniów będzie w cztery działania ułomkowe. Książka dla uczniów użyta bydz może arytmetyka *Luilherra* z niektórymi przydatkami i odmianami mnieyszymi, a osobliwie co do dokładniejszego, wyrarazniejszego wykładu reguł ogólnych.

K l a s s a II.

Powtórzenie tego co było dawane w klassie Iwszey. Poczém następuią ułomki dziesiętne, reguła trzech prosta, odwrotna, reguła procentu, spółki, wykład wag, miar, pieniędzy zagranicznych, mianowicie dziesiętnych, porównanie ich z krajowemi, wzory reiestrów kupieckich, gospodarskich, woyskowych. W téjże klassie z algiebry ctéry działania przez znaki ogólne, i równanie pierwszego stopnia z iedną niewiadomą.

K l a s s a III.

Powtorzenie tego co było w klassie II. Daléy reguła trzech składana i łańcuchowa, skrócenia i praktyczne używanie reguł poprzedzających. Z algiebry po powtórzeniu rzeczy dawanych w klassie drugiéy, następuią równania pierwszego stopnia z kilką niewiadomemi ilościami. Podnoszenie liczb do kwadratu

i wyciąganie pierwiastku, proporcje arytmetyczne i jeometryczne.

JEOMETRYA.

K l a s s a I.

Dawane tu będą urywkowe wiadomości, z całej jeometryi do pojęcia uczniów stosowne, i ciekawość ich zaostrzające, iako to: o liniach, kątach, trójkątach, kwadratach, prostokątach, tudzież o kole. Sposób mechaniczny kręślenia niektórych figur; dzielenie linii na części równe, znajdowanie powierzchni prostokątów, i objętości równoległościannów prostokątnych i t. d. Sposób znaczenia linii prostey na gruncie i t. d. a to podług Arytmetyki Lhuillera.

K l a s s a II.

Wiadomości poprzednicze o liniach prostych przecinających się, o kątach

i trójkątach, o liniach prostopadłych, pochyłych i równoległych, o wielokątach w ogólności, a w szczególności o ich kątach, dawane tu będą.

K l a s s a III.

Tu dawać będzie nauczyciel wiadomości o kole, o powierzchni wielokątów, ich podobieństwie i proporcjonalności boków, o stycznych i siecznych koła. Tu przydadź należy jeometryą praktyczną wymiaru gruntów w figurze trójkątnej, prostokątnej, lub innego wielokąta bez trygonometrii, stosownie do wiadomości o powierzchni i podobieństwie figur.

Oprócz tego ieszcze teorią równań 1go stopnia ziedną, dwoma i więcej niewiadomemi, i początkowe wiadomości o równaniach stopnia drugiego. Również sposób dzielenia okręgu na części równych 3. 6. 12. i t. d. a z téy okoliczności mówić o podziale okręgu na stopnie, mi-

nuty i sekundy, o linii, cieńciw na cer-
klu proporcjonalnym i t.d. książki do
jeometrii témczasowo użyje nauczyciel
Luilhéra i *Clairaut* dla uczniów, *La
croix* dla siebie.

HISTORIA NATURALNA,

K l a s s a I.

Podaj tu nauczyciel uczniom rozkład
ogólny rzeczy przyrodzonych na działy,
gromady i rzędy. Wyliczy znacznie-
sze rodzaje, i niektóre gatunki rzeczy
nayciekawszych, nayużyteczniejszych i
nayszkodliwszych. Cała gromada zwi-
rząt ssących do téj klasy należy.

K l a s s a II.

Obeymuje naukę o gromadzie pta-
ków, gadu i ryb.

K l a s s a III.

Na tę klasę zostaje się gromada
owadu i robaków. Do tego przydać

należy ogólne wiadomości o mineralogii
i Botanice, rolnictwie, ogrodnictwie,
z opisaniem rzeczy w dwóch tych dzia-
łach zawartych nayosobliwszych, nay-
użyteczniejszych i nayszkodliwszych
tak ludziom iak zwierzętom domowym.

TECHNOLOGIA

K l a s s a II.

W téj klasie dawana będzie stoso-
wnie do wiadomości iakich uczniowie
nabiorą z historyi naturalnéj i począ-
tkowych wyobrażeń fizyki na tę klasę
wytkniętych. Funke książka *Lehrbuch
für Bürger-schulen. 2er Theil* posłuży
tym czasem do tego.

K l a s s a III.

Stosownie do sfery rozszerzonych
wiadomości historyi naturalnéj, Fizyki
i chimii postępować będzie nauczyciel
w wykładzie Technologii. Xiążka Funke,

Technologia, iaka się znajduie przy historyi naturaluëy tegoż autora, tu tym czasem użyta bydz może: konieczną zaś jest potrzebą dla szkół tego rodzaju, aby w godziny osobne od szkolnych uczniowie po warsztatach i rękodzielniach oprowadzani byli przez nauczycieli.

F I Z Y K A.

K l a s s a II.

Nauczyciel wyłożywszy uczniom, zdoświadczeń i postrzeżeń własności ciał ogólne, iakiemi są: *rozciągłość, obiętość, podzielność, przylgnienie, skupienie*, ztąd wyprowadzi ich rozkład, na *stałe, ciekłe i płynne*; mówić po tém będzie o ich nieprzenikliwości, przezroczystości, parowaniu, gęstości, miąższości; da poznać ściśliwość, ciągłość, sprężystość ciał i pożytki iakie z tych własności ludzie wyprowadzili. Przydadz do tego wykład elektryczności sztuczney i naturalney, własności

magnesu, wpływ elektryczności na zwierzęta i rośliny, sposób robienia igieł magnesowych. Tym czasem do tego posłuży tom iszy Osińskiego.

K l a s s a III.

W niëy kurs całkowity stosownie do dalszego przeznaczenia uczniów dany będzie. Z doświadczenia iak wszystkie ciała rozgrzane powiększają się, można dadz poznać uczniom własność Termometru, sposoby robienia iego, użytki i gatunki, z tych wiadomości można doprowadzić uczniów do wyobrażenia sobie i poznania ciepłika, którego uważanie w stanie uwiezionym i wolnym, okaże, na czëm zależy iego równowaga etc. Wyłoży potëm nauczyciel własność Pyrometru i Kalorymetru. Mówić będzie o wodzie w stanie stałym, ciekłym, i płynu sprężystego uważanëy, iëy dążenie do równowagi, ciśnienie na dna naczyń, wypływanie

przez ich otwory. Ztąd sposób robienia pomp, fontan, bicia tam. Wykład ciężkości ciał gatunkowéy, narzędzia do iéy dochodzenia służące. Sposób robienia aerometru. Wiadomości o postępowaniu Fizyków w odkryciu, że woda nie jest ciałem niezłożoném. Okazanie tego doświadczeniem przez żelazo i węgiel rozbiór czyniąc wody, a zbiór, znowu łącząc gaz wodorodny z kwasorodnym za pomocą iskry elektrycznéy: podobnyż zbiór i rozbiór wody, iak się dzieie w naturze. Własności gazu kwasorodnego i wodorodnego, teorya palenia się ciał, formowania się kwasów. Sposób robienia w fabrykach niektórych kwasów i z nich użytku. Mówiąc potem o własnościach powietrza da poznanie uczniom Barometru, i iego użytków, wykład teoryi wiatrów, rozchodzenie się głosu, rozbioru powietrza na dwa gazy; własności gazów. Rozpuszczanie się wody w powietrzu, o mgie, chmu-

chmurze, dészczu i tym podobnych tworach napowietrznych. O sposobach dystylłowania, formowania się różnych gatunków soli. O saetrze, prochu itd. Wyobrażenie fermentacyi, ztąd sposób robienia piwa, miodu, gorzałki, eteru, oleju, ekstraktów etc. Z poznania wszystkich tych własności przysposobią się uczniowie do poznania własności powszechnych wszystkim ciałom wspólnych. Mówić zatem będzie o ruchu prostym, przyśpieszonym składanym. O machinach pojedynczych i składanych, o budowaniu młynów, tartaków, katarów etc. Można potem zastanowić się nad ruchem światła, namienić o złudzeniach optycznych. O zwierciadłach rozmaitego gatunku i sposobie ich robienia. O soczewkach. Wykład łamania się światła, i formowania się tęczy, rozdział światła na siedm promieni.

Opis narzędzi do okazania skutków światła służących. Tu mowa o socze-

wkach wklęsłych wypukłych, perspektywach różnego rodzaju mikroskopach pojedynczych i słonecznych teleskopach i t.p. Jakim sposobem przekonano się, że ziemia jest okrągła, że krąży koło słońca. Teorya biegu ięć i biegu księżyca stosownie do pojęcia uczniów.

Przez taki wykład fizyki przysposobią się uczniowie albo do szkół Departamentowych w których systematycznie traktować ją będą; albo do przyszłego przeznaczenia, przez objęcie teoryi machin rozmaitych, sposobów wyrabiania materyałów; tudzież do zrozumienia dzieł obszerniejszych Fizyki i Chimii. Tym czasem nauczyciel ma używać 1go i 2go Tomu fizyki Osińskiego edycyi drugiey.

Co się tycze części astronomiczney, posłuży mu do tego ieografia astronomiczna Sniadeckiego.

KONSTYTUCYA KRAJOWA.

w *K l a s s i e* III.

Dawana będzie. Należy uczniom dać iakieżkolwiek wyobrażenie zasad ięć przez wiadomości z prawa natury i politycznego wyciągnięte. Dla tego też pod nauką ięzyka Polskiego położone są wyrazy do wyłuszczenia, iako to: własność i wolność, społeczność naturalna, cywilna i polityczna. Podział ludzi na stany i stosunki między nimi etc. Te wiadomości przypomniawszy uczniom, trzeba im będzie wyłożyć w piérwszym roku, skład administracyi rządowéy, co do władz niższych i pośrednich. W drugim zaś rys ogólny konstytucyi krajowéy, namieniając cokolwiek i o dawniejszym składzie rządu Polskiego, dla porównania dawniejszych tytułów tychże władz z teraźniejszymi i obeznania uczniów z niemi.

*RELIGIA.**w Klassie Elementarnéy.*

Dawana będzie nauka obyczajowa i chrześcijańska Xiędza Kopczyńskiego.

w Klassie I.

W téy klassie nauka religii dawana będzie podług części I. katechizmu Fleurego, do której przyłączony iest krótki zbiór historyi Ludu Bożego. Do wykładania z téy książki prawd i prawideł religijnych przygotuje nauczyciel uczniów swoich przez poufałe z nimi rozmowy i pytania sokratyczne, w których zastanawiając uwagę dziecinną nad rzeczami zmysłowemi, nad ich początkiem i końcem, wzniesie ich myśli do pierwszey przyczyny, to iest do Boga. —

Do dawania z pożytkiem téy nauki we wszystkich klassach, znaj-

dzie nauczyciel wyborne przepisy w książce Zasady Edukacyi i Instrukcyi część I. rozdział 2. §. 64. 66.

w Klasa II.

Na tę klasę przeznaczone są: Katechizm mniejszy Fleurego część druga i obyczaje Izraelitów.

Klasa III.

Do nauki Religii używać będzie nauczyciel w téy klassie książek, Katechizm większy Fleurego i historia życia Jezusa Chrystusa.

KALLIGRAFIA.

Przy nauce kalligrafii baczność mieć będzie nauczyciel, aby ręka uczącego się potrzebnéy wprawy nabierała w krésleniu pojedynczych linii i rysów, z których się wszystkie litery alfabetu składaia. Przy czém zaraz w początkach do przy-

zwoitego układu ciała i ręki młodego przyzwyczaić będzie. Postara się dla uczniów o iak nayłatwiejsze wzory do pisania i one naśladować im zaleci, wytykając i poprawiając własną ręką błędy przeciwko nim popełnione. Gdy się wprawia w kręślenie pojedynczych liter, dla wprawy w ortografią, naznaczać im będzie do przepisywania wyimki z książki do czytania stósowne do ich nauki i ich pojęcia. Niech od początku zaraz ile możności przyzwyczai uczniów do kręślenia liter bez linii, aby późniéj, prosto i w równéj od siebie odległości wiérze pisali. Gdy w kalligrafii uczniowie postępek uczynią, starać się będzie nauczyciel, aby się w prędkie i bezwzględne pisanie za dyktującym wprawiali, najprzód po polsku, potém po francuzku lub po łacinie, albo po niemiecku, nikogo atoli niema przymuszać,

aby koniecznie pisał niemieckimi literami, lecz powinni się iednak wprawiać w czytanie pisania niemieckiego. Nauczy ich przytém sposobu temperowania piór i robienia dobrego inkaustu. Prócz tego każdy nauczyciel po wszystkich klassach da baczność, aby uczniowie, wszystkie roboty swoje iak naylepiéj, nayczystsziéj i dobrém piórem pisali.

R Y S U N K I.

Nayużyteczniejsze są dla tych szkół rysunki technologiczne i jeometryczne. Zacznie nauczyciel od wprawiania uczniów swoich w wykręślanie samemi tylko liniami nayprościejszych części domu, jako to: okna, drzwi, stołu, stołków i t. d. naczyń i wszelkich narzędzi gospodarskich; postąpi potém do wykręślania z nimi rzeczy okrągłych i podługowatych, daléj rozmaite obwo-

dy mających; potem okaże iak się rozmaite położenia tychże samych przedmiotów wykreślaia. Nakoniec przystąpi do wprawiania uczniów w cieniowanie porobionych iuż figur. Tymże samym porządkiem i stopniowaniem postępować będzie w uczeniu rysunków jeometrycznych, staraiąc się aby dzieci wszystko nie z imaginacyi ale prosto z natury rysowały. —

R O Z K Ł A D

Nauk w Szkołach Wydziałowych
na godziny.

	w Klassach			
	El.	I.	II.	III.
	Godziny			
Język Polski	5	4	2	2
Francuzki		2	2	2
Niemiecki		2	2	2
Łaciński		3	3	3
Historja powszechna		2	2	2
Polska			1	1
Jeografia		1	2	2
Arytmetyka	6	3	2	2
Jeometrya		1	2	2
Historja naturalna		2	2	2
Fizyka			1	2
Technologia			1	2
Konstytucya krajowa				1
Kaligrafia	6	5	3	
Rysunki		2	2	2
Nauka Religii	3	1	1	1
Summa godzin	20	28	28	28

Podług tego rozkładu nauki prócz Religii w czterech klassach téy szkoły

zabierają na tydzień godzin wszystkim
uczniom wspólnych 98

Z tych przypadnie na Rektora godzin 7

Na pięciu innych nauczycieli po go-
dzin 18 do 20.

A D N O T A C Y A.

1mo. Gdy do rysunków tak bardzo potrzebnych tym szkołom nie masz na Etacie osobnego nauczyciela, ieden z nauczycieli do innych obiektów a szczególnie do Kalligrafii i Matematyki powinienby umieć i dawać rysunki technologiczne i iometryczne w wyższych klassach.

2do. Oprócz iednéj godziny nauki religii i moralnéj w każdéj z osobna

klassie co tydzień dawanéj, dawaną będzie druga godzina wspólnie dla wszystkich uczniów w Niedzielę przy Nabożeństwie studenckiem.

Pryjęto na Sesyi Dyrekeyi Edukacy-
néj dnia 6go Października 1812 roku.

Stanisław P O T O C K I
D. E. N.

SUROWIECKI. S. J.

R E J E S T R

Książek mających się znajdować
w Bibliotekach Szkół Wy-
działowych.

I. *Do Języka Polskiego.*

1. Dzieła Krasickiego.
2. O Wymowie Poezyi Golańskiego.
3. Sztuka Rytmotworcza.
4. Zasady Edukacyi Niemeiera.
5. Uwagi nad Szkołami wyższemi Niemieckimi przez Szweykowskiego.

II. *Do Języka Francuzkiego.*

1. L'art de parler et d'écrire correctement la langue françoise ou Grammaire philosophique et littéraire de cette langue à l'usage des françois et des étrangers qui desirent en connoître à fond les principes, les beautés et le genie. Par

- Mr. l'Abbé de Levizac. Paris 1801 2. Vol. 8.
2. Dictionnaire de l'Académie Françoise. Nouvelle édition augmentée de plus de vingt milles articles. Paris 1802. 2. Vol. in 4to.
3. Nouveaux Synonymes françois de Girard Beauzée, Roubaud et d'Alembert. Paris 2. Part. in 8vo.
4. Cours de littérature, extrait des meilleurs auteurs par Mr. de Levizac. Paris 1807. 4. Vol. in 8vo.
5. Oraisons funebres choisies de Bourdaloue, Mascaron, La Rue et Massillon.
6. Telemaque suivi d'Aristonous. 2. Vol.
7. Oeuvres de Berquin par Ant. Aug. de Renaud. 20 Vol.
8. Sandfort et Merton; et le petit Grandisson. 3. Vol.
9. Le Plutarque de la Jeunesse par Blanchard Paris 1803. 6. Vol.
10. Le Voyageur de la Jeunesse par Blanchard 6. Vol.
11. Fables de Lafontaine suivies d'Adonis

poème 2. Vol. edition stereotyp Paris 1799.

12. Les Caractères de la Bruyère. III. Tomes Paris 1805. in 12.

III. Do Języka Niemieckiego.

1. Adelungs deutsche Sprachlehre Berlin 1801.
2. Adelungs Wörterbuch der Orthographie.
3. Handwörterbuch der deutschen Sprache. Leipzig bei Rabenhorft.
4. Adelungs über den deutschen styl 2. Bände Berlin 1800.
5. Chi. Firshtegott Gellerts sämtliche Schriften. Neue Ausgabe. Leipzig 1775. 10 Bände.
6. Z. A. S. Schneider, (Apostol. Vicarius und Beichtvater des Königs von Sachsen) der Christ in den verschiedenen Verhältnissen des Lebens; in 14. Fasten predigten. Prag. 1804.

IV. Do Języka Łacińskiego.

1. Phaedri fabularum Aesopiarum libri V. cum Commetario perpetuo J. G. S. Schwabe 11. Voll. in 8vo Brunsvigae 1806.

2. Corn. Nepotis Vitae ex editione von Staveren.

3. Harlesii Notitia brevior Litteraturae Romanae.

Oprócz tego wszystkie edycye autorów klasycznych, które się w krain drukują.

V. Do Religii.

1. Katechizm większy Fleurego.
2. Historia Ludu Izraelskiego.
3. Życie Jezusa Chrystusa i obyczaje Chrześcijan.
4. Historia powszechna Kościoła Sgo.
5. Katechizm dla Państwa Francuzkiego.
6. Katechizm Koncylium Trydentskiego.
7. Kazania Skargi, Kalińskiego i Karłowicza.
8. Biblija.

VI. Do Arytmetyki Algiebr i Jeometryi.

1. Recréations Mathematiques par Ozaneau.
2. Euklides po polsku.

3. Metzburg.
4. Algebra Sniadeckiego.
5. Jeometrya praktyczna Zaborowskiego.
6. Algebra Ustrzyckiego.
7. La Langue des calculs par Condillac.

VII. Do Fizyki i Chemii.

1. Dictionnaire de Phisique par Liber.
2. Filozofia chemiczna Fourcroy, po polsku.
3. Chimie de Chaptal.
4. Cammeral Chimie von Haermbstaedt.
5. Chimie appliquée aux arts par Chaptal.
6. Fizyka Osińskiego.
7. Chemia Sniadeckiego.

VIII. Do Historji Naturalnéj.

1. Dzieła Kluka.
2. Zoologia Jundzilla.
3. Buffon abregé.
4. Funke rozmaite dzieła historyi naturalnéj i technologii.

IX.

IX. Do Jeografii i Historyi.

1. Gaspari Vollständiges Handbuch der Erdbeschreibung.
2. Karty Jeograficzne Gusesfelda, Sotzmana i Gaspari.
3. Galletii, kleine Weltgeschichte.
4. Beckers Weltgeschichte für die Jugend.
5. Historia Polska Bandtkiego.

R E J E S T R

Rzeczy potrzebnych do Gabinetu historyi Naturalnéj, Matematyki, Fizyki i Chemii w Szkołach Wydziałowych.

I. Historia Naturalna.

1. Zbiór roślin nuypotrzebniejszych.
2. Zbiór ziemi, kamieni, metalów i innych rzeczy kopalnych krajowych i zagranicznych.
3. Zbiory insektów za szkłem tudzież innych drobniejszych płodów organicznych w spirytusach.

II. Matematyka.

1. Sztuciec z cyrklem proporcjonalnym.
2. Stolik Jeometryczny: do niego
 - a.) Dyoptry,
 - b.) Łańcuch,
 - c.) Libella,
 - d.) Igła Magnesowa.
3. Bussola.
4. Libella do równoważenia gruntu.

III. Fizyka

Mechanika 1. Machiny i narzędzia pojedyncze iako to: a.) Waga, b.) trzy gatunki drąga, c.) przemian pojedynczy, d.) koło na walcu, e.) Bloków kilkanaście drewnianych lub mosiężnych, f.) Równia pochyła, g.) Sruha.

2. *Machiny złożone* a.) Przemian złożony, b.) Sruha nieustająca, c.) Pancration, d.) Modele machin użyteczniejszych w społeczności, iako to: Kafarów, Tartaków, Wiatraków, Młynów, Sieczkarni, Pomp i t. p.

Hidrostatyka: a.) Areometra, b.) Hidrometr c.) Barometr, d.) Higrometr, e.) Machina Pneumatyczna z kilką recypien-sami.

Optyka: a.) Kilka soczewek wklęsłych, wypukłych, b.) Perspektywa, c.) Zwierciadło płaskie, wypukłe, wklęsłe, d.) Mikroskop pojedynczy, e.) Mikroskop złożony, f.) Mikroskop słoneczny.

Elektryczność: Machina Elektryczna taflowa lub cylindrowa. — Elektrofor.

Magnetyzm: Magnes naturalny lub sztuczny.

Chimii: Kilka Termometrów — Wanienka do zbierania gazów — Kilka rettort, tygielków, miseczek szklanych lub porcelanowych i rozmaitych naczyń do zbierania gazów.

INSTRUKCYA
D L A
NAUCZYCIELI
co do karności szkolnéy.

INSTRUKCYA DLA NAUCZYCIELI CO DO KARNOŚCI SZKOLNEY.

I. Szrodki zapobiegaiące przestępstwowm Uczniów.

Jako iest rzeczą nierównie przyiemniejszą, z prawami ludzkości zgodnieyszą, a często nawet łatwieyszą, niedozwolić uczniowi wykraczać, niżeli go za wykroczenia przyzwolicie karać; tak byłoby naywiększém życzeniem naszém, aby zwierzchność szkolna z taką troskliwością zajmowała się dozorem powierzonych sobie uczniów, iżby w szkołach naszych, kary przynaymnię cięższe, nie miały wcale miejsca. Zważywszy iednak, że w edukacyi publiczney nie z iednym, lecz z kilku set uczniami iest do czynienia, że uczniowie ci przychodzą z różnych miejsc, z różnemi skłonnościami i nałogami, których wykorzenienie iest iednym z istotnych celów edukacyi, a które zaniedbane, albo do postępuku w naukach byłyby na przeszkodzie, albo w dal-

szém życiu pociągnęłyby za sobą nayniebezpieczniejsze skutki; z tych powodów przymuszeni iesteśmy i na tę okoliczność, acz niemłą sercu naszemu, zwrócić uwagę, iakby ucznia złego poprawić i zgorzeniom z iego niedbalstwa lub złości wyniknąć mogącym zapobiec można. Nim iednak przystąpimy do wyliczenia kar szkolnych, podamy piérwéy środki ściągające się do zapobieżenia zdrożnościom między uczniami. Zwierzchność szkolna iak naymocniéy o tém przekonać się powinna, że utrzymanie młodzieży edukacją biorący w przyzwoitym porządku i karności, nie od praw obeymujących wszystkie powinności uczniów i wszystkie zdarzyć się mogące przewinienia, tudzież przepisujących stosowne do nich kary, ale od iéy rostopności, długiem doświadczeniem, lub czytaniem xiążek pedagogicznych i rozmyślaniem wydoskonalonéy, od iéy nieprzerwanéy nad powierzoną sobie młodzieżą baczności i od iéy dobrego przykładu i ciągłego osób iéy między sobą porozumienia się zależy. Jeżeli Rektor i Nauczyciele dopełniać będą dokładnie obowiązków, iakie im własny ich rozsądek i serce wskaże, a wewnętrzne szkół urządzenie w części wymienia, pociągną tém samym nayskuteczniéy uczniów do przyzwoitego sprawowania się i wiernego dopełniania powinności, a razem zapobiegna zdrożnościom zasługującym na kary upadlające i niewolnicze. Do tegoż za-

miaru i następujące środki wiele posłużyć mogą.

- §. 1. Jako próżnowanie iest źródłem wszelkich prawie występków, tak utrzymywanie młodzieży w ciągłym zawsze zatrudnieniu, będzie naylepszym stróżem odwracającym ią od wykroczeń. Nauczyciele więc, a nadewszystko dozorczy domowi starać się o to będą, aby młodzież ciągle zatrudniać, i aby w czasie nawet przeznaczonym na rozrywkę i zabawy, uczniowie nie byli bezczynnymi.
- §. 2. Nayważniéyszym dla uczniów iest czasem piérwsze iego do szkoły przybycie i piérwszy rok nauki: bo ieżeli młodzieniec przez cały rok wiernie dopełniać będzie obowiązków szkolnych, iuż tém samym nabędzie nałogu nienaganego sprawowania się: w dalszych latach ta iedynie staranność pozostanie, aby ten dobry nałóg w przeciwny się niezamienił. Piérwsza zatém Klasa tak pod względem nauki, iako też pod względem dobrego sprawowania się, w szkole i za szkołą wymaga naywiększéy baczności. Przeto przy zapisywaniu uczniów, da Rektor nowo przybyłym, po exemplarzu przepisów o powinnościach uczniów, z zaleceniem, aby ie z wszelką rozwagą w domu przeczytali, i treść ich krótko im przełoży-

wszy, do ścisłego ich zachowania zobowiąże. Lecz na nicby się ta ostrożność nieprzydała, gdyby nowo przyięty uczeń za przybyciem swoim do Klasy, znalazł ustawy szkolne choćby też w najmniejszym punkcie bezkarnie przestępowane.

- §. 3. Rektor zasiągnie od rodziców, opiekunów lub innych osób dawniej znających nowego ucznia, wiadomości o jego wadach, skłonnościach, nałogach tak złych jak dobrych, i one opowie nauczycielom, którzy ze swojej strony przyłożą wszelkiego starania, aby się o nich sami przekonali, wspólnie z Rektorem naradzili się, jak z nowo przyiętym uczniem postępować mają.
- §. 4. Nigdy niepozwoli na to, aby uczeń zwłaszcza klas niższych, zostawał bez dozoru za szkołą: na ten koniec wyznaczy mu natychmiast dozorcę domowego, chyba że rodzice biorą ten obowiązek sami na siebie, lub dają z ramienia swego dozorcę.
- §. 5. Powinien starać się ile możliwości przekonać ucznia, że postęпки jego i w ten czas nawet nie są zwierchności szkolnej tajne, kiedy się nie znajduje pod ię okiem. Na ten koniec będzie zasią-

gał sam przez siebie, lub przez którego z nauczycieli, wiadomości, od dozorców, gospodarza, i osób otaczających ucznia za szkołą, o jego postępkach, a a co nagannego, wymówi w oczy, prywatnie lub w klasie, albo tylko ogólnie opowie, niewymieniając nikogo, lecz w taki sposób, aby uczeń zrozumiał, że o nim iest mowa:

- §. 6. W dni od nauk wolne, kiedy klasy dla zabawy wspólnej wychodzą w pole, zawsze z niemi dozorczy ich domowi i dwóch przynajmniej Professorów znajdować się powinno.
- §. 7. W miastach pomniejszych Rektor, sam, lub wyznaczony od niego Professor przynajmniej raz w miesiąc obędzie wszystkie domy, w których uczniowie stoją, wypytując się gospodarza, o ich sprawowaniu się, zalecając ochętność i porządek w papierach i sprzętach do uczniów należących.
- §. 8. Sama częstokroć odmiana stancyi, albo dozorcę domowego, a nawet tylko i miejsca w klasie, poprawić może ucznia kłótliwego, upartego i roztrągnionego.
- §. 9. Miejsca dla uczniów w klasie tak

maia być ile możności urządzone, aby jeden drugiego nie zasłaniał, i aby wszystkich twarze mógł widzieć nauczyciel, który nigdy uczniów z oka spuszczać nie powinien.

- §. 10. Kiedy Professor pierwszy raz zwłaszcza okazuje się w klasie, wszystkich uczniów oczy są na niego w ten czas szczególniej zwrócone, każde jego słowo, każde poruszenie jest pilnie postrzegane. Niech że w ten czas naybardziej pamięta o tém, o czém nigdy zapominać nie powinien, aby się tak zachował, iżby w niczém powadze swojej nie ubliżył.
- §. 11. Zbyteczna poufałość i zbyteczna surowość w obchodzeniu się z uczniami zarówno są szkodliwe; tamta bowiem byłaby ujmą jego powagi, ta ziednałaby mu powszechną nienawiść. Prócz tego ton na zbyt surowy, choćby utrzymał w spokoyności uczniów w czasie lekcyy; lecz, iak ciągle doświadczenie uczy, przytłumia w nich chęć do nauk, i przeszkadza rozwijaniu się władz umysłowych.
- §. 12. Wiele drobnych uchybień ucznia w czasie lekcyy powinien Professor udać, iakby wcale nie uważał; lecz ma o nich

pamiętać, aby z czasem okoliczności większego iakiego wykroczenia, mógł je wymówić wszystkie, ze wszystkiemi szczegółami. Tym sposobem i oszczędzi sobie nie mało czasu dla nauki, nieoswoi uczniów z ustawicznem o lada co strofowaniem, i przekona ich o swojej cierpliwości, baczności na wszystko i całkiem poświęceniu się ich pożytkowi.

- §. 13. Nic bardziej młodych umysłów nie oburza, iak niesprawiedliwość im wyrządzona ze strony tych, którym ich edukacya jest powierzona. Nietrudno będzie ustrzedz się nauczycielowi tego zarzutu, jeżeli nie będzie miał żadnych między uczniami tak nazwanych faworytów: niech wszystkich zarówno kocha, a tym tylko większe okazuje względy, którzy tak co do pilności w naukach, iako też co do uczciwego i moralnego postępowania, innych celują. Niech wczesnie da poznać uczniom, że tym naywięcej w czasie lekcyy pozwala popisywać się, którzy na to zasługują. Tym sposobem nietylko uniknie zarzutów niesprawiedliwości, ale nawet zachęci mnię pilnych do ciągłej uwagi i częstego odzywania się.
- §. 14. Ażeby cała klasa, albo przynajmniej część ięć większa, z dawanych lekcyy korzystała, Nauczyciel powinien o to się starać, aby, albo nay-

słabsi, albo mierni, naywięcéy postępowali; drudzy zapewne nie dadzą się im wyprzedzić; a nauczyciel sam będzie się starał wyszukiwać iak nayjaśniejszych sposobów tłumaczenia się, czegoby niewidział potrzeby, gdyby się w czasie lekcyi temi tylko zatrudniał, którzy innych dowcipem i łatwością pojęcia przewyższają.

§. 15. Wreszcie, jeżeli na każdą lekcyą przyydzie należycie przygotowany, jeżeli potrafi iasno, łatwo i dobitnie tłumaczyć się, jeżeli tego dokaże, aby mógł zainteresować i nieiako zapalić uczniów do téy nauki, którą wykłada, nie będzie miał uczniów zasługujących na karę.

Kończemy przepisy nasze, radą Rzymskiego nauczyciela, wszystkie powyższe przestrogi obeymującą. *Sumat Praeceptor parentis erga discipulos suos animum, atque existimet succedere se in locum eorum, a quibus sibi liberi traduntur. Ipse nec habeat vitia, nec ferat. Non austeritas ejus tristis sit, non dissoluta comitas, ne inde odium; hinc contemptus oriatur. Plurimus ei de honesto et bono sit sermo; nam quo saepius monuerit, hoc rarius castigabit. Minime iracundus sit, nec tamen eorum, quae emendanda erunt, dissimulator. Quint:*

II. Kary szkolne na wykraczających uczniów.

Jeżeli pomimo wszelkie ostrożności znajdują się uczniowie, tak zapamiętali i tak nieczuli na własny pożytek, na pociechę swoich rodziców i na przyszłą pomyślność oyczyny, że zwierzchność szkolna będzie się widziała przymuszoną użyć względem nich ostrzejszych środków; na powściągnięcie takich, następujące sposoby użyte, z przyswoitém do różnych charakterów dzieci zastósowaniem, stopniowaniem, a razem wielką oszczędnością, aby nie spowszedniały, będą dostateczne:

1. Okazać twarzą, lub krótką przyganą uchybiającemu, nieukontentowanie.
2. Nie kazać mu na lekcyi nic mówić, czytać, tłumaczyć.
3. Pochwalić tych, którzy wiernie dopełnili tego, w czém przewiniali uchybił.
4. Zgromić tonem mocniejszym wykraczającego, wystawiając mu krótko, ale dobitnie, złe skutki przewinienia, zwłaszcza powtórzonego.
5. Odmówić mu na nieiaki czas prawa do biblioteki szkolney, do experymentów, herboryzacyi, rozmiarów.
6. Pogrozić zapisaniem iego imienia w dzienniku szkolnym.
7. Kazać mu odczytać z praw studentskich punkt, przeciwko któremu zgrzeszył.

8. Za deklamacją, z którąby się mógł na examinie lub przed Rektorem popisać, naznaczyć inną jaką robotę.
9. Przesadzić z wyższego miejsca na niższe. Odłączyć przewiniałego od innych: kazać mu stać pod piecem, lub przy drzwiach, a czasem i za drzwiami.
10. Zapisać jego winę w dzienniku.
11. Niegotującemu się do szkoły wyznaczyć iednego z pilniejszych, któryby go przed przyściem Profesora examinował, i o jego przygotowaniu się, lub nie, Professorowi zdawał sprawę.
12. Niech Rektor, lub jego zastępca zwiedzający klasy i przeglądający dzienniki skarci źle zapisanego.
13. Nie poprawiającego się Rektor wzywa do siebie, i tam go ieszcze mocniéy strofuie i zagraża mu aresztem.
14. Areszt u służącego szkólnego w czasie wolnym od lekcyy.
15. Wezwanie przewiniałego przed całe zgromadzenie nauczycieli na konferencyą i tam zgromienie go i pogrozenie aresztem przydłuższym, doniesieniem jego rodzicom, lub opiekunom, zapisaniem imienia jego w księgę czarną.
16. Areszt przez południe o chlebie i wodzie, przyniesionych mu ze stancyi jego. Osadzając na czas przydłuższy do aresztu, potrzeba zawsze obmyślić uczniowi zatrudnienie, aby bezczynność nie-

- podawała mu złych myśli, tudzież starać się o to należy, aby nigdy nie był zupełnie samotnym. W miarę wykroczenia i czułości ucznia, areszt może być różnemi sposobami martwiącemi przykrzéiszym, lub znośniejszym czyniony, nigdy iednak do srogości posuwanym, lub zdrowiu zagrażającym.
17. Uczniowie doyrzali do promocyi ze względu nauk, a ze względu sprawowania się niezasługujący na pochwałę publiczną, nie będą podani na popisie wraz z drugimi do czytania ich imion, ale tylko prywatnie z klasy niższej do wyższej przeprowadzonymi zostaną.
 18. Czytanie naprzód prywatne, a nie pozwalającemu się w jego klasie, zły jego cenzury.
Zagrozenie czytaniem iéy publicznie na examinie prywatnym, a nareszcie i na popisie, co iednak uskutecznióm być nie może bez wyraźnego zezwolenia saméy Dyrekcyi.
 19. Doniesienie przez Rektora rodzicom lub opiekunom o złém sprawowaniu się syna lub pupilla, z przesłaniem im jego cenzury, albo opisu w dzienniku szkólnym.
 20. Dzieciom klasy I. II. i III. na którychby powyższe lub tym podobne sposoby nie skutkowały, zagrozenie karą cielesną,

- wystawiwszy wprzód iak nayżywzszymi kolorami iéy haniebnosc.
21. Dopełnienie téy kary przez pierwszego sluge szkólnego.
 22. Co do starszych i klass wyższych uczniów zagrożenie oddalenia ze szkół.
 23. Przestrzeżenie przez Rektora rodziców lub opiekunów, o uczynioném zapowiedzeniu ich synowi lub pupillowi oddalenia go ze szkół, z przesłaniem im iego cenzury lub wypisu o iego złych postępkach z dziennika szkólnego.
 24. Oddalenie ze szkół za poprzedniczym Rektora ze starszemi nauczycielami narażeniem się i formowanym większością głosów wyrokiem, który rodzicom lub opiekunom winowaycy przesłany być powinien.
 25. Gdyby zaś ciż rodzice, lub opiekunowie nalegali na Rektora, aby dekret swój zwolnił, i zamiast oddalenia ze szkoły niepoprawniącego się sprobował sposobu poprawienia go karą cielesną, na ów czas dopiero można do niéy przystąpić raz tylko jeden; bo inaczey bez względu na wszelkie instancye i prośby ze szkół oddalonym być powinien.
 26. Karę cielesną, poprzedzić powinny dwa upomnienia, iedno prywatne, drugie publiczne, tudzież sąd zgromadzonych nauczycieli pod prezydencyą Rektora lub wyznaczonego nauczyciela. Profes-

- sor od ucznia skrzywdzony nie ma głosu stanowczego. Sessya ma być zapisana w protokół, a osobno napisany dekret wszystkie szczegóły obeymniający, to iest przewinienie ucznia, za które ściagnął na się karę cielesną, iego dawniejsze przewinienia, podwójne upomnienie i użycie wszystkich sposobów i wszystkich kar pomniéjszych dla zapobieżenia wykroczeniom. Dekret ten podpisany przez Rektora i wszystkich nauczycieli, i pieczęcią szkólną przyciśnioną, Rektor w przytomności dwóch przynajmniéy Professorow przeczyta obwinionemu i zapyta go, czy ma co powiedzieć na swoją obronę? Po odpowiedzi ucznia i po uwagach nad nią Rektora, nastąpi exekucya w taki sposób: sluga szkólny wyprowadza obwinionego do osobnéy izby i w przytomności Professorów, uskuteczni dekret. Ukaranemu Rektor oświadczy, że ieżeli się nie poprawi, zamiast powtórnéy kary cielesnéy, będzie ze szkół bez zaświadczenia oddalony. Ktoby ze współuczniów natrząsał się z ukaranego, taki publicznie od Rektora zgromiony i iako nieczuły na nieszczęście bliźniego w czarną xieęgę zapisany będzie.
27. Xiega czarna przeznaczona będzie do zapisywania z wymienieniem wszystkich okoliczności przestępstwa imion tych

wszystkich uczniów, którzy dla niemoralnych postępów, lub dobrowolnego opuszczania się w naukach, odebrali upomnienie publiczne, ścignęli na się karę cielesną, którzy zostali oddaleni ze szkół bez patentu, nakoniec ci wszyscy, którzy ścignęli hańbę na cały instytut szkolny, albo na swoją tylko klasę albo na własną tylko osobę. Z tęgę xięgi ci tylko mogą bydg wymazanemi, którzy znaczną poprawę okaza.

28. Kłęczenie, bicie w dłoń lub po plecach, szturchanie, ciągnięcie za włosy, lub uszy, używanie wyrazów obelżywych i grubiańskich i tym podobne sposoby postępowania upadlające nauczyciela w oczach uczniów, i będące dowodem, że sam nie ma dobrej edukacyi, że nie jest panem siebie samego w pierwszym gniewie, że go niestac na połaianie rozumne, i przekonywające, są iak naysurowięy w szkołach naszych zakazane. Równie także zakazujemy naznaczać za karę, uczyć się czego na pamięć: chcemy albowiem, aby uczniowie w szkołach naszych, tak byli od nauczycielów prowadzeni, iżby uczenie się nie za karę, lecz za naywiększe dla siebie szczęście poczytywali.

Kary powyżęy wyliczone, rostopnie i przyzwoicie użyte, będą dostateczne do powściągnięcia wszelkich zdrożności

między uczniami. Wybór i użycie ich za każde przewinienie, zdaiemy narozsadek i sumnienie osób zwierzchność szkolną składających, z tą iedynie przestrogą, że kara chybia zupełnie zamierzonego celu, ieżeli nie jest stósowna do przewinienia, do osoby i do okoliczności. Te same zdrożności od dwóch uczniów popelnione, w każdym częstokroć inaczezy ukarane bydg powinny. Dziecię np. w uczciwym domu wychowane i rozumnie od kolebki prowadzone, lekko połaiane, większe uczucie zmartwienia i prędzęy się poprawi, niż chłopiec roztargniony, w domu zahukany, choćby był naysurowięy ukaranym.

Niech więc Nauczyciele nigdy nie zapominaia następujących przestrog Kwintyliana, Seneki i Cycerona: *Docendi peritus tradito sibi puero, ingenium ejus naturamque perspiciat, ut, quomodo tractandus sit discantis animus, intelligat. Sunt enim quidam, nisi institeris remissi, quidam imperia despiciantur, quosdam continet metus, quosdam debilitat; ab aliis continuus labor aliquid extundit, in aliis plus animi impetus facit, Quint.*

Nullum animal morosius est, nullum majore arte tractandum, quam homo, nulli magis parcendum. Ille cui aliorum, tradita salus et cura est, cum eorum vitiis luctetur et resistat. Quibusdam morbum suum exprobrat, quosdam

mollius curet: ad graviora remedia, ubi tantum necesse fuerit, confugiat. Seneca.

Diligentissime videndum est, qui instituunt alios atque erudiunt, quo sua quemque natura maxime ferre videatur: est enim ad cuiusque naturam accomodanda, quantum licet, doctoris institutio. Cicero.

Karanie uchybień, zdrożności i występków popełnionych za szkołą, należy powiększyć części do zwierzchności domowey. — Kary te, równie iak środki zmniejszające i odwracające potrzebę karania, iako samy tylko zwierzchności szkolney do wiadomości potrzebne, nie będą nigdy uczniom czytane, ani w iakikolwiek bądź sposób udzielane. Wiadomość albowiem ta, więcéyby mogła bydz dla niektórych szkodliwą, niż pożyteczną. Chcemy, aby młodzież szkolna, niewiedząc o granicach władzy nad sobą, szanowała, kochała i obawiała się swoich nauczycieli, tak, iako namiestników swoich rodziców i naywyższey zwierzchności kraiowey.

Przyieto na Sessyi Dyrekcyi Edukacyney dnia 6. Października 1812 roku.

STANISŁAW POTOCKI, D. E. N

(L. S.)

Surowiecki, S. J.

USTAWY DLA UCZNIOW SZKOŁ PUBLICZNYCH.

Każdy uczeń szkoły publiczney winien następujące ustawy iak naysciśley zachować:

§. 1. Do szkoły regularnie na wyznaczoną godzinę bez najmniejszego spóźnienia się przychodzić. Gdyby iaka ważna i nieprzełamana zaszła przeszkoda, udowodnić ią uczeń powinien świadectwem daném mu na piśmie od tego, który nad nim domowy ma dozór. Bez takiego udowodnienia uczeń utraci w klassie swoje prerogatywy; często zaś opóźniający się, lub opuszczający lekcye, ieżeli po użyciu innych kar, w kodexie zawartych nie poprawi się, do klasy niższey przeniesionym zostanie.

§. 2. Uczeń powracający nierychło z wakacyy, lub świąt, nie otrzyma promo-

cyi do Klasy wyższéy, lub do niższéy przesadzonym będzie, chyba, że swoje spóźnienie ważną iaką przyczyną udowodni. Podobnéy karzé według okoliczności podpadnie uczeń, któryby się na egzaminie półrocznym, lub popisie publicznym nie znaydował.

§. 3. Bez opowiedzenia się Rektorowi, żaden uczeń wyjeżdżać do domu w czasie szkolnym nie może. Czyniący to, uważany będzie, iak gdyby na zawsze szkołę opuścił.

§. 4. Opatrzeć się powinien w książki i wszelkie narzędzia do pisania, i rysunków podług przepisów klasy swoiéy; i przynosić zawsze do klasy to wszystko z sobą, co mu na lekcyi być może potrzebne.

§. 5. Przynoszenie zaś do klasy zabawek dziecinnych, i tego wszystkiego, coby tak iego samego, iak iego współuczniów

roztargnienia nabawić mogło, surowo się zakazuje.

§. 6. Wszystkie książki, sexterna i narzędzia szkolne, w całości, ochędostwie i porządku, każdy uczeń zachowywać ma, strzegąc się, by czego nie zgubił. Przeto nie w salach szkolnych zostawiać nie powinien, bo za stratę, on tylko sam odpowiadać będzie.

§. 7. Znaydujący rzecz iaką, tak w klasie, iak za klasą, jeżeli nie wie czyja jest, powinien ją oddać nauczycielowi.

§. 8. Każdy uczeń zachować powinien koło ciała i odzieży, naywiększe ochędóztwo, unikając wszystkiego, coby razić mogło.

§. 9. Idąc do szkoły, lub ze szkoły, strzedz się nieprzystoynego biegania, skakania, hałasowania, a tém bardziéy pchania, szturchania, przezywania innych; takie bowiem i tym podobne płochości

i grubiaństwa w uczniach, cierpienie być nie mogą.

§. 10. Wszedłszy uczeń do domu szkolnego, nie zatrzymując się na korytarzu, lub w sieni, uda się natychmiast do klasy swojej, na miejsce sobie przeznaczone. Kapelusz, lub czapkę zawiesi lub złoży w miejscu na to przeznaczoném. Książki i inne narzędzia szkolne, jakie mu są potrzebne do bezpośrednio następującej lekcji przygotować, resztę włożyć w szufladę lub półkę pod stołem, gdzie to być może, aby się nie zamieszały z sąsiedzkimi, co by mogło dać powód do sprzeczki.

§. 11. Przed rozpoczęciem lekcji, nie tracić czasu na próżnych gadkach, a tém mniej na bieganiu i krzykach, ale siedząc na miejscu swoim, w cichości odczytywać, lub powtarzać, zadane na lekcję przedmioty.

§. 12. W czasie między jedną a drugą le-

kcją, gdy się nauczyciele przemieniają, poskładawszy co mu nie jest potrzebne, przygotować porządnie do następującej lekcji książki i narzędzia.

§. 13. Wychodzenie ze szkoły pod czas lekcji bez koniecznej potrzeby, zakazuje się, ile że co dwie godziny, dać się kilka minut, do wyjścia, z tym jednak warunkiem, iż za dziedziniec szkolny oddalać się i w samym nawet dziedzińcu nie kupować nie wolno.

§. 14. Ani w szkole, ani około szkół na dziedzińcu, uczeń żadnego dopuszczać się nieochędztwa, żadnej czyni szkody nie powinien. Gdyby popadł takowy winie, nie tylko szkodę nagrodzi, lecz i stosowną ścignie na siebie karę.

§. 15. Przyzwoitą każdemu miejscu przystoyną i skromną, osobliwie zaś w kościele i szkole, każdy uczeń zachować.

§. 16. W czasie lekcji jak największą spokojność, cichosć i uwagę wyciąga się

po uczniach, wyrywanie się krzykliwe z mówieniem, lub czytaniem ieden przed drugim zakazuje się. Ten tylko ma się odezwać, któremu nauczyciel uczni zapytanie, lub pozwoli zapytać się o co.

§. 17. Wszelkiéy także innéy niespokojności przerywającéy uwagę sobie i współuczniom, każdy wystrzegać się powinien.

§. 18. Uczeń każdemu nauczycielowi i wszelkiéy zwierzchności szkolnéy, winien iest uszanowanie i posłuszeństwo. Pierwsze powinno bydz nie tylko powierzchowném ale i rzetelném, drugiego dopełni przez ściśle wykonywanie iego zleceń.

§. 19. Napominania, przestrogi, nagany, wyrzuty nauczycielów, z synowską uczeń przyymie powolnością i ku swéy obróci poprawie.

§. 20. Wszelkie podane sobie roboty z największą pilnością uczniowie na czas wy-

znaczony wygotować i oddać winni. Używanie cudzéy pomocy, lub pracy zakazuje się.

§. 21. Oprócz tego wkłada się na uczniów ten święty obowiązek, aby iak w szkole tak i w domu, z każdéy chwili drogiego i prędko upływającego czasu korzystali, używając swych sił i talentów do nabycia światła podług zadanych przez nauczycieli wszelkich lekcyy, na które się iak nayspilsiéy gotować powinni, i podług dawanych od tychże nauczycielów sposobów i prawideł.

§. 22. Gotując się na wyznaczone sobie lekcye, czytając książki, nie zrozumiawszy czego, prosić mają nauczycieli, lub dozorców domowych o objaśnienie.

§. 23. Uczeń każdy nie tylko w szkole, ale też w domu i wszędzie, postępować sobie ma sposobem godnym siebie i przyszłego przeznaczenia swiego; a zatém unikać każdego miejsca, obcowania i

wszelkich okazyj grożących iego obczyaiom, lub każących iego sławę.

§. 24. Zaleca się uczniom, aby we wszystkich postępkach swoich okazowali uszanowanie ku wszelkim starszym, grzeczność i przyjacielską do wzajemnej pomocy ochotę ku rowiennikom, ludzkość ku wszystkim. Niech nie okazują ani w słowach, ani w poruszeniach, żadnej ku drugim wzgardy; niech przy zdarzonej okazyi, będą usłużnemi; niech młodszy wspomagać uboższych, czem mają wolność zarządzać, oszczędzając im wstydu, i nie wymawiając im nigdy swojej uczynności. Niech się starają o pojednanie zwaśnionych i kłócących się, sami nigdy przeciw prawdzie nie wykraczając. Uniósłszy się czasem jeden przeciw drugiemu żywością, niech się wnet postrzegają i wzajemnie sobie przebaczą.

§. 25. Uczeń prawdziwą ponoszący krzy-

wdę, czyli od współuczniów, czyli od kogokolwiek obcego, nie ma oddawać wet za wet, i sam poszukiwać zemsty; ale powinien uznać się przed swoją zwierzchnością, do której jedynie należeć będzie, albo wymierzyć sprawiedliwość, albo się o to postarać.

§. 26. W emulacyi ze współuczniami o miejsce w szkole i o inne zaszczyty i nagrody, przy najwyższej chęci popisywania się, w niczem by najmniejszej zazdrości, nienawiści, chętki upokorzenia drugiego, ani mieć, ani okazać żaden nie powinien.

§. 27. Kłamstwo, iako cecha dusz podłych, kłótniwość, popędliwość, lżenie podłemi wyrazami, nadawanie przezwisk, cóż dopiero szamotania się i bicia jednego z drugim, między młodzieżą biorącą edukacyą, cierpiane bydy nie mogą, i wszelkiemi, by też najostrzejszymi sposobami karane i wykorzeniane będą.

- §. 28. Uczniowie, iako małoletni, nie mają prawa, ani nabywać, ani się pozbywać bez wiedzy zwierzchności żadney rzeczy; dlatego wszelkie sprzedawanie, kupno, zamiana, i samo nawet podarowanie rzeczy, wyiawszy to, coby wyraźnie mieli do swego zarządzenia oddane, a im raniéy potrzebne tak w szkole, iak poza szkołą, pod karą surową iest pomiędzy uczniami zakazane.
- §. 29. Każdy uczeń będzie miał spisany rejestr wszystkich rzeczy swoich, tak do odzienia i pomieszkania, iak do potrzeb szkolnych służących, tudzież rejestr odbieranych na swe potrzeby i wydawanych pieniędzy; takowe rejestra na rozkaz zwierzchności w każdym czasie wraz z rzeczami okazać powinien.
- §. 30. Notowany uczeń o niewyciężoną gnusność i niepilność, o ciągłą nieu-

- wagę i niespokojność na lekcyach, gorszące współuczniów nałogi i wady, o nieprzełamana upartość i krnąbrność, o uchylanie winnego nauczycielom i wszelkiéy zwierzchności szkolnéy uszanowania, i posłuszeństwa, iako też i wszelki występék ściągający niesławę i hańbę na popełniaiącego, a bardziéy ieszcze na iego klasę, lub całą szkołę, nie tylko w księdze czarnéy, to iest, w księdze hańby zapisany będzie, i stosowną do każdego z tych i tym podobnych przestępstw odniesie karę, ale też, iako niegodny dobrodziejstwa Rządu, szkoły publiczne wielkim kosztem utrzymuiącego, troskliwości Dyrekcyi Edukacyynéy o iak najlepsze szkół urządzenie, i prac nauczycielskich okolo iego oświecenia, ze szkół na zawsze oddalonym będzie. —
- §. 31. Wreszcie, iako każdy młody do szkoły przychodzić powinien, ażeby

gruntownych zasad religii i moralności, oświecenia rozumu i wszelkich zdolności ku dalszemu Ojczyzny i swemu dobru nabył, tak z szczerą swoją chęcią i ochotą, a nie dla oka, dozoru, bojaźni kar i przymusu wszystkie obowiązki ucznia ustawami temi przepisane pełnić powinien, aby doszedł do celuszek zamierzonego. Niech więc często sam z sobą rozmyśla, jak miłą i pożyteczną jest rzeczą coraz więcej umieć, czego się nie znało, nie wiedziało, poznawać, rodzicom, krewnym, nauczycielom, pociechę i zaszczyt, współrowiennikom, przez dobry przykład zachęcenie, sobie chwałę jednać, a razem sposobić się do przyszłych usług w ojczyźnie i swego uszczęśliwienia; jak przeciwnie żalosną i niesumienną byłoby, ze starań i kosztów rodzicielskich i rządowych nie korzystać, czas najzdolniejszy do nabycia najwyższego do-

bra, marnie tracić, siebie na pośmiech i pogardę, a najczęściej na niedostatek i nędzę w dalszym biegu życia, wystawić.

Te uwagi niechaj ożywiają każdego ucznia, i do jak najdokładniejszego zachowania niniejszych ustaw pobudzają. Ale najmocniejsze pobudki znajdzie każdy uczeń do pełnienia wszystkich swoich powinności w ten czas, kiedy ie zacznie szczerze, ochoczo wykonywać; w ten czas bowiem zacznie sam przekonywać się i poznawać, jak jest wielkie dobro, które w nich Zwierzchność nad jego edukacją przełożona, tak dla niego samego, iako też i dla całej społeczności ludzkiej, zakłada. Tak iest młodzieży! kształć twój rozum i serce, postrzegać będziesz co raz lepiej zacność iestestwa i przeznaczenia twoiego. Doskonalać się w tym dwostym względzie, poznasz najlepiej, co

to jest za szczęście doskonałość człowieka. Nabierając, uczniesz pomnażając się zacność i godność jego. To uczucie będzie ci naysztetniejszą, twoich prac i twoich (ieźli są iakie w uczeniu się) przykrości nagrodą. Na téy iednéy byłoby dosyć. Wszakże Zwierzchność twoia, chcąc ci nieustannie przypominać tę ważną prawdę, że nie dla siebie tylko żyć masz, że cię czekają ważne obowiązki względem twoięy Oyczyzny, twoiego Monarchy, przeznaczają ci szkolne nagrody, które corocznie w imieniu Panującego, iako Ojca Oyczyzny, dawane będą celującym nauką i obyczajnością, iako zakład drogię nadziei, którą oni Oyczyźnie i Monarsze o sobie uczynią. —

Przyjęto na Sessyi Dyrekcyi Edukacyney dnia
6. Października 1812. roku.

St. POTOCKI D. E. N.

(L. S.)

Surowiecki S. J.

INSTRUKCYA

WZGLĘDEM OPŁAT

OD

UCZNIÓW.

Dyrekcya Edukacyi publiczney bacząc, iż opłaty szkolne od uczniów za czasów ieszcze dawnięy Kommissyi Edukacyney zwyczajne, przeznaczone na potrzeby szkolne, iako to: na opał, na kalafaktora, czyli stróża, na światło, i t. d. nie są już potrzebnymi; gdyż te wszystkie koszta znajdują się na etatach szkolnych funduszem rządowym opatrywane; gdy prócz tego nauka ięzyków

— o —
zagranicznych i rysunków dawniey osobno od uczniów nauczycielom opłacana, teraz równie kosztem publicznym iest dawana; osądziła za potrzebę nie znosić tych kosztów i opłat, ale ie na inne równie konieczne szkół potrzeby obrócić i zamienić. —

W tym celu rozciągając ustawę przeszłego Rządu do niektórych szkół zaprowadzoną na wszystkie w kraiu szkoły, i naznaczając szczupłe od uczniów możniejszych opłaty na utrzymywanie kollaboratorów, czyli pomocników nauczycielom, na wzrost bibliotek, machin i zbiorów Historyi naturalnéy, bez których nauka niepożyteczną się staie, stanowi, co następuje.

§. 1.

Szkoły Elementarne, tudzież przy wyższych szkołach klasy Elemen-

— o —
tarne, gdy się ze składki towarzystwa szkolnego utrzymuią, nie pobieraią opłaty od pojedynczych uczniów, tylko tam, gdzie składka towarzystwa nie iest ieszcze zaprowadzona.

§. 2.

W szkołach Podwydziałowych uczniowie (obacz §. 1.) płacić będą na rok Zł. Pol. 12. to iest: dwiema ratami z góry po Zł. Pol. 6.

§. 3.

W szkołach Wydziałowych uczniowie (obacz §. 1.) płacić będą rocznie po Zł. Pol. 18. dwiema ratami z góry po Zł. Pol. 9.

§. 4.

W szkołach Departamentowych każdy uczeń płaci rocznie Zł. Pol. 24 dwiema ratami po Zł. Pol. 12.

§. 5.

W szkołach i klassach Elementarnych ze składki towarzystwa szkolnego utrzymujących się, Uczeń którego Rodzice nie należą do towarzystwa szkoły, w której się uczy, powinien płacić rocznie dwiema ratami z góry Zł. Pol. 6.

§. 6.

Przed zaczęciem każdego półroczu szkolnego uczniowie mający chodzić do szkoły, prezentowani będą Rektorowi przez swoich Rodziców, Opiekunów, lub ich zastępców do egzaminu i zapisu; przy czém zaraz stosowną kwotę złożą, i na nią kwit odbiorą, który przez ucznia pierwszy raz do szkoły w każdym pół-roczu przychodzącego, ma być okazany Professorowi, bo bez takowego kwitu uczeń do szkoły przyjętym być nie może.

§. 7.

Od opłaty téy mogą być uwolnieni synowie bardzo ubogich rodziców, dający niewątpliwe dowody znakomitej zdatości i wielkiej ochoty do nauk, tak, iż się po nich z pewnością spodziewać można, że wyjdą na ludzi światłych, i użytecznością dla kraju, a mianowicie dla szkół wywieżywać się będą z doznanego dobrodzieystwa.

§. 8.

Chcący zyskać takowe uwolnienie od opłaty Rodzice udadzą się z prośbą do dozoru właściwego. Do téj prośby przyłączą.

- a. Zaświadczenie urzędowe swego ubóstwa,
- b. Dowody i zaświadczenie odbytej dotąd nauki, jeżeli już jaką brali, i sprawowania się.

Dozór zasiągnąwszy opinii Rektora téy szkoły, do któręj się wpraszaia, jeżeli ta okaże się za uczniem, wyda temuż uwolnienie od opłaty na idące pół-rocze. Jeżeliby zaś Rektor dał opinią przeciwną, powinien ją przed dozorem należycie usprawiedliwić.

§. 9.

Uwalniania co pół-roku mają być odnawiane, a zatem wcześniej przed zaczęciem nowego pół-rocza Rodzice, lub Opiekunowie nową prośbę do dozoru podać powinni, z przyłączeniem opinii Rektora.

§. 10.

Uwalniania od opłaty służyć będą Rektorowi przy obrachunku rocznym, na udowodnienie ilości wybranęj opłaty szkolnéj.

§. 11.

Zebrane i w protokół zapisu wciągnięte opłaty, zostają w ręku Re-

ktora *salvo calculo* na opędzenie potrzeb szkolnych następujących:

- a. Na opłacenie Nauczycielom nadzwyczajnym, czyli Kollaboratorom,
- b. Na dopłatę Nauczycielom ięzyków obcych i kosztów, jeżeliby ich za pensją etatową dostać nie można było.
- c. Na potoczne drobne wydatki szkolne, iako to: kręde, gąbkę, cyrkle, etc.
- d. Na pomnożenie zbioru matematycznego, fizycznego, chemicznego, naturalnego i botanicznego.

§. 12.

Raz w rok, a to w miesiącu Sierpniu, Rektor cały obrachunek téj opłaty złoży swemu dozorowi w sposobie następującym:

- a. Listę imienną Uczniów, podpisem swoim i etatowych profesorów zaświadczoną,

Wzór do Rapportów rocznych o Nauczycielach

Imiona i Nazwiska Nauczycieli	Skąd rodem	Wi k	Lata Nauczy- cielstwa	Jaka Religia	Jaka Nauka jest pryncypalnym ka- żdego obiektem	Zdanie o każdym Nauczycielu.
						

Wzór do Rapportów półrocznych o Uczniach

No.	Imię i Nazwisko	Ojczyzna	Stan Rodziców	Wyznanie	Wiek lata	Zdrowie	Jak dawno jest w Szk.	Obyczaje	Władze umysłowe	Applika-cya	Postępek w ogólności.	U W A G I
	KLASSA I.								<i>Przestroga</i>			
1	N. N.	z Krakowa	Dziedzic	Katolic:	12	Dobre,	2	Dobre,	w Klassach	Dobra,	Wielki,	Dla choroby opu-
2			Dzierżawca		8	Mocne,	Lata	chwalebne,	niższych w ogólności zdanie, dobre, wyborne. mierne it.d.	wielka, ciągła, stała, mierna, niestała.	znaczny, mierny, mały, żaden.	ścił dwa miesiące nauki.
3			Urzędnik (wymienić iaki)	Ewa: Gre:	20	Słabowite	1 Rok	przykładne, bez nagan,				Odrywany często (lub na czas dłuższy) od Rodziców (Opiekuna)
4			Lekarz				$\frac{1}{2}$ roku	statyczne, płoche,	w Klassach wyższych w szczególności zdanie o pamięci, uwadze, pojęciu, imaginacji, rozsądku it.d.			Okaznie naywiększą chęć do Matematyki
			Malarz	Poc.			$2\frac{1}{2}$ roku	niedobre, naganne.				Okaznie szczególniejszą zdolność do Poezyi.
			Kupiec	<i>Stawka</i>								Ma chęć do stanu wojskowego. Rodzice przeznaczają go do prawnictwa it.d.
			Rzemieślnik	etc.								Przeznaczony powtórnie (lub po 3ci raz) do nagrody szkolnej.
			Włościanin				7 miesięcy					
			etc.									

